МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

СИМВОЛІЧНІ ІНТЕРАКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Виконав: студент групи 6.0541-с
спеціальності 054 «Соціологія»
освітньої програми «Соціологія»
С.О. Суліма

Керівник: доцент кафедри соціології,
к.соц.н.,
О.В. Бондаренко

Рецензент: доцент, доцент кафедри
соціології, к.соц.н.,
Ю.О. Приймак

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФакультетСоціології та управління
Кафедра Соціології
Рівень вищої освітиБакалавр
Спеціальність 054 «Соціологія»
Освітня програма«Соціологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.О. Скворець _____
23 грудня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Сулімі Сергію Олександровичу

1. Тема роботи (проекту) Символічні інтеракції соціальної стійкості молоді в Україні
Керівник роботи Бондаренко О.В., к.соц.н.
Затверджені наказом ЗНУ від 19 грудня 2024 року № 1992-с
2. Строк подання студентом роботи 06 червня 2025 р.
3. Вихідні дані до роботи 1. Злобіна О., Тихонович В. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. Київ: Стилос, 2011. 238 с. 2. Кудінов І.О. Стратегія життя особистості як фактор розвитку суспільства : Монографія. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2015. 180 с. 3. Кухта М. «Життєві стратегії»: поняття та особливості формування. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. Вип. 3 (14). С. 76–88. 4. Мурадян О. Життєві стратегії особистості в умовах соціальних змін: соціологічний аналіз. *Соціологічні студії*. Луцьк, 2013. № 1 (2). С. 49-54. 5. Слюсар Л.І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність / НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Київ, 2021. 180 с.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
1. Визначити та уточнити зміст понять: «символічні інтеракції», «соціальна стійкість», «молодь». 2. Дослідити історію вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі. 3. Проаналізувати методологічні принципи та підходи до дослідження символічних інтеракцій молоді. 4. Охарактеризувати сутнісні характеристики молоді як об'єкта дослідження. 5. Виявити специфіку символічних інтеракцій стійкості молоді в умовах сучасних викликів. 6. Розробити та реалізувати емпіричне соціологічне дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді. 7. Проаналізувати результати дослідження та сформулювати рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Таблиць – 2

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Бондаренко О.В., доцент кафедри соціології	25.12.25	25.12.25
Розділ 2	Бондаренко О.В., доцент кафедри соціології	04.02.25	04.02.25
Розділ 3	Бондаренко О.В., доцент кафедри соціології	04.04.25	04.04.25

7. Дата видачі завдання 23 грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та формулювання теми роботи	Грудень 2024	*виконано*
2.	Опрацювання наукових джерел	Грудень 2024	*виконано*
3.	Робота над вступом	Січень 2025	*виконано*
4.	Робота над першим розділом	Січень 2025	*виконано*
5.	Робота над другим розділом	Лютий 2025	*виконано*
6.	Проведення соціологічного дослідження	Березень 2025	*виконано*
7.	Робота над третім розділом	Квітень 2025	*виконано*
8.	Робота над висновками	Травень 2025	*виконано*

Студент _____ С.О. Суліма

Керівник роботи (проекту) _____ О.В. Бондаренко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Сорокіна

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: складається з 58 сторінки, 31 позиції у списку літератури, 3 додатків.

СИМВОЛІЧНІ ІНТЕРАКЦІЇ, СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ, МОЛОДЬ

Мета наукового дослідження: визначення особливостей символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні та розробка рекомендацій щодо їх підтримки та розвитку.

Об'єкт наукового дослідження: молодь України віком від 14 до 35 років.

Предмет наукового дослідження: символічні інтеракції соціальної стійкості молоді в Україні.

Методи наукового дослідження: експертне опитування, аналіз даних.

Гіпотеза дослідження: Символічні інтеракції є ключовим механізмом формування соціальної стійкості молоді в умовах війни.

Висновки: 1. Символічні інтеракції відіграють ключову роль у формуванні соціальної стійкості молоді, зокрема через використання цифрових платформ (Telegram, Instagram, TikTok) та стабільне коло спілкування.

2. Війна посилила соціальну взаємодію молоді, актуалізувала національну ідентичність і сприяла формуванню нових практик солідарності та взаємодопомоги.

3. Громадянська активність, зокрема волонтерство, є важливим ресурсом соціальної стійкості, зміцнюючи почуття приналежності до спільноти та адаптивність молоді.

SUMMARY

Diploma thesis consists of 58 pages, 31 literature sources, 3 annexes.

SYMBOLIC INTERACTIONS, SOCIAL RESILIENCE, YOUTH

Research purpose is to identify the characteristics of symbolic interactions in the social resilience of youth in Ukraine and to develop recommendations for their support and enhancement.

Research object is Ukrainian youth aged 14 to 35 years

Research subject is symbolic interactions of social resilience among Ukrainian youth.

Research methods expert survey, data analysis.

Research hypothesis is symbolic interactions serve as a key mechanism in shaping the social resilience of youth under wartime conditions

Conclusions: 1. Symbolic interactions play a key role in shaping the social resilience of young people, in particular through the use of digital platforms (Telegram, Instagram, TikTok) and a stable social circle.

2. The war strengthened the social interaction of young people, actualized national identity, and contributed to the formation of new practices of solidarity and mutual assistance.

3. Civic engagement, including volunteering, is an important resource for social resilience, strengthening the sense of belonging to the community and the adaptability of young people.

ЗМІСТ

ВСТУП……7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИМВОЛІЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ……10
1.1. Визначення та уточнення основних понять: «символічні інтеракції», «соціальна стійкість», «молодь»……..10
1.2. Історія вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі……14
1.3. Методологічні принципи та підходи до дослідження символічних інтеракцій молоді……..17
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА СИМВОЛІЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ……..23
2.1. Сутнісні характеристики молоді як об’єкта дослідження……..23
2.2. Специфіка символічних інтеракцій стійкості молоді в умовах сучасних викликів……..27
2.3. Особливості символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді……31
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СИМВОЛІЧНИХ ІНТЕАКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ…….37
3.1. Методологія емпіричного соціологічного дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості…….37
3.2. Результати дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді……..41
3.3. Рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів для підтримки соціальної стійкості молоді……47
ВИСНОВКИ……...52
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……...55
ДОДАТКИ…….59

ВСТУП

*Актуальність дослідження***.** Дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні набуває особливої актуальності в контексті безпрецедентних викликів, з якими стикається сучасне українське суспільство. Повномасштабна російська військова агресія, що розпочалася в лютому 2022 року, створила екстремальні умови, які вимагають від молоді високого рівня соціальної стійкості, здатності до адаптації та збереження психологічного благополуччя. За таких обставин механізми символічних інтеракцій – комунікативних процесів обміну символами та сенсами – набувають критичного значення для формування стратегій виживання та розвитку.

Соціологічний аналіз символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді дозволяє виявити ті комунікативні практики, які сприяють формуванню адаптивних стратегій поведінки в умовах невизначеності та кризи. Особливо важливим є розуміння того, як молоді люди інтерпретують соціальну реальність, конструюють нові сенси та значення, підтримують соціальні зв'язки та формують спільноти взаємодопомоги в умовах війни. Такі знання створюють основу для розробки ефективних програм підтримки молоді, спрямованих на посилення її соціальної стійкості та адаптаційного потенціалу.

Актуальність дослідження посилюється тим, що молодь відіграє ключову роль у процесах відновлення та розвитку України, формуванні її майбутнього. Здатність молодих людей адаптуватися до складних умов, зберігати соціальну функціональність, знаходити нові можливості для самореалізації та розвитку є критично важливою для стійкості всього суспільства. При цьому саме символічні інтеракції – процеси соціальної комунікації, обміну символами та сенсами – стають тим механізмом, через який формується колективна стійкість та солідарність, що дозволяє суспільству протистояти викликам воєнного часу.

Проблемна ситуація полягає в необхідності виявлення та аналізу механізмів символічних інтеракцій, які сприяють формуванню соціальної

стійкості молоді в умовах сучасних викликів в Україні, зокрема в контексті повномасштабної війни.

Об'єктом дослідження є молодь України віком від 14 до 35 років.

Предметом дослідження є символічні інтеракції соціальної стійкості молоді в Україні.

Метою дослідження є визначення особливостей символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні та розробка рекомендацій щодо їх підтримки та розвитку.

Досягнення мети реалізується у наступних нукових *завдання дослідження:*

– визначити та уточнити основні поняття дослідження: «символічні інтеракції», «соціальна стійкість», «молодь»;

– дослідити історію вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі;

– проаналізувати методологічні принципи та підходи до дослідження символічних інтеракцій молоді;

– охарактеризувати сутнісні характеристики молоді як об'єкта дослідження;

– виявити специфіку символічних інтеракцій стійкості молоді в умовах сучасних викликів;

– дослідити особливості символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді;

– визначити методологію емпіричного соціологічного дослідження соціальної стійкості;

– розробити, реалізувати та проаналізувати емпіричне соціологічне дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді;

– сформулювати рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів.

Гіпотези дослідження: 1. Війна в Україні підвищує значущість національних символів у комунікації молоді, що зміцнює їхню соціальну стійкість. 2. Цифрові платформи, такі як месенджери та соціальні мережі,

підтримують символічні інтеракції молоді, допомагаючи зберігати соціальні зв’язки в умовах кризи. *3.* Наявність стабільного кола спілкування та високого рівня соціальної підтримки корелює з вищим рівнем соціальної стійкості молоді, що дозволяє ефективніше адаптуватися до викликів воєнного часу. 4. Участь молоді у волонтерській діяльності та громадських організаціях сприяє їхній соціальній стійкості через зміцнення почуття приналежності до спільноти.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИМВОЛІЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ

1.1. Визначення та уточнення основних понять: «символічні інтеракції», «соціальна стійкість», «молодь»

Сучасна соціологічна наука для пояснення складних соціальних процесів використовує різноманітні теоретичні конструкти, серед яких особливе місце посідають поняття символічних інтеракцій, соціальної стійкості та молоді як специфічної соціально-демографічної групи. Кожне з цих понять має свою історію становлення, специфіку використання в науковому дискурсі та практичне значення для розуміння процесів, що відбуваються в сучасному українському суспільстві. Символічні інтеракції відображають комунікативний аспект взаємодії людей, соціальна стійкість характеризує здатність індивідів та груп адаптуватися до змін, а поняття молоді окреслює специфічну соціальну групу, що перебуває на етапі соціального становлення та професійного самовизначення.

Поняття «символічні інтеракції» походить від напряму соціології та соціальної психології – символічного інтеракціонізму, що виник у 20-х роках XX століття в рамках Чиказької соціологічної школи. Засновниками цього напряму вважають Дж. Г. Міда, хоча біля його витоків стояв також Ч. Г. Кулі, а сам термін увів у 1937 році учень Дж. Г. Міда – Г. Блумер. Символічний інтеракціонізм як теоретико-методологічний напрям зосереджується на осмисленні та аналізі соціальних взаємодій, переважно в їх символічному значенні. На думку представників цього напряму, люди взаємодіють між собою за допомогою символів, які набувають значення в процесі соціальної комунікації та інтерпретуються учасниками взаємодії [23].

Г. Блумер визначає символічну інтеракцію як дію на основі значень, що отримуються в інтерпретаціях. За його словами, «люди діють швидше на основі значень, які вони надають предметам і подіям, ніж просто реагують на зовнішні

стимули, такі як соціальні сили, або внутрішні стимули – потреби організму. Словом, характер поведінки людей, перш за все, обумовлений конкретними значеннями, які вони надають один одному в процесі комунікації». Це визначення акцентує увагу на активній ролі людей у процесі взаємодії, їхній здатності інтерпретувати дії інших та реагувати на основі цих інтерпретацій, а не просто автоматично відповідати на зовнішні стимули [23].

Для уточнення поняття символічних інтеракцій варто звернутися до концепції «дзеркального Я» Ч. Г. Кулі, яка стала одним з підґрунть символічного інтеракціонізму. «Дзеркальне Я» (англ. looking-glass self) – це суспільство, яке служить своєрідним дзеркалом, у якому ми можемо бачити реакції інших людей на нашу власну поведінку. Наше уявлення про самих себе бере витоки саме в такій рефлексії. Така концепція складається з трьох елементів: як мене сприймають інші; як вони реагують на те, що бачать; як я відповідаю на реакцію інших людей. Дана концепція підкреслює соціальну природу формування особистості та її залежність від інтерпретації дій інших людей [26].

Дж. Г. Мід розвинув ідеї Ч. Г. Кулі в концепції формування самості. Самість, за Дж. Г. Мідом, – це здатність людей уявляти себе об'єктами власної думки, що забезпечує перетворення зовнішнього соціального контролю на самоконтроль. Дж. Г. Мід розрізняє два аспекти формування самості: Я (англ. I) – це те, що я думаю про інших і про себе, це мій внутрішній світ; Мені (англ. Me) – це те, що, на мою думку, про мене думають інші, це моя зовнішня соціальна оболонка, як я її собі уявляю. Такий підхід підкреслює складність формування особистості в процесі соціальної взаємодії та роль символічних інтеракцій у цьому процесі [30].

Поняття «соціальна стійкість» є багатовимірним конструктом, що описує здатність соціальних систем різного рівня (від індивіда до суспільства в цілому) зберігати стабільність, функціональність та адаптаційну спроможність в умовах соціальних змін, криз та викликів. У соціологічній науці дане поняття розглядається як важливий показник життєздатності соціальних систем та їх здатності підтримувати свою структурну і функціональну цілісність. Соціальна

стійкість передбачає не лише опірність до негативних впливів, але й здатність до конструктивних трансформацій у відповідь на нові виклики та можливості, що з'являються в соціальному середовищі.

На індивідуальному рівні соціальна стійкість проявляється через психологічну резильєнтність – здатність особистості відновлюватися після стресових ситуацій, адаптуватися до змін, зберігати психологічне благополуччя та соціальну функціональність у складних життєвих обставинах. На груповому рівні соціальна стійкість характеризується здатністю соціальних груп зберігати свою ідентичність, згуртованість та функціональність в умовах соціальних трансформацій. На суспільному рівні це поняття описує здатність соціальних інститутів та суспільства в цілому забезпечувати соціальну інтеграцію, задовольняти потреби громадян та підтримувати соціальний порядок навіть в умовах суспільних криз та трансформацій.

Соціальна стійкість тісно пов'язана з поняттям соціального капіталу, яке ввів у науковий обіг П. Бурдьє, а розвинули Дж. Коулман та Р. Патнем. Соціальний капітал включає соціальні мережі, норми взаємності та довіру, які сприяють співпраці для взаємної вигоди. Сильний соціальний капітал є важливим ресурсом соціальної стійкості, оскільки забезпечує доступ до соціальної підтримки, інформації та ресурсів, необхідних для подолання кризових ситуацій. Дослідження демонструють, що громади з високим рівнем соціального капіталу проявляють вищу соціальну стійкість у відповідь на економічні, екологічні та соціальні виклики [24; 29].

У контексті сучасних соціологічних досліджень соціальна стійкість розглядається також через призму концепції соціальної екології, яка вивчає взаємодію людини з її соціальним та природним середовищем. У. Бронфенбреннер, автор екологічної теорії розвитку, підкреслював, що стійкість формується в результаті складної взаємодії між індивідом та різними рівнями соціального середовища – від мікросистеми (сім'я, школа) до макросистеми (культурні норми, економічна система). Таким чином, соціальна стійкість не є

статичною характеристикою, а формується і проявляється в процесі взаємодії індивіда з його соціальним оточенням.

Поняття «молодь» як соціально-демографічна категорія має різні визначення залежно від наукового підходу та соціокультурного контексту. У найбільш загальному розумінні молодь – це соціально-демографічна група, що характеризується сукупністю вікових характеристик, особливостей соціального становища та обумовлених ними соціально-психологічних якостей, які визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації та виховання в умовах певного суспільства. Вікові межі цієї групи варіюються залежно від історичного періоду, соціально-економічних умов та культурних традицій конкретного суспільства [21].

У сучасній соціології існує кілька підходів до визначення молоді. Вікова соціологія розглядає молодь як вікову групу, що перебуває на етапі переходу від дитинства до дорослості, зазвичай у віці від 14-16 до 30-35 років. Структурно-функціональний підхід визначає молодь через її місце і роль у соціальній структурі суспільства, зокрема, через процес засвоєння соціальних ролей та входження в систему соціальних відносин. Стратифікаційний підхід розглядає молодь як соціальну групу в системі соціальної стратифікації, що характеризується специфічними соціальними статусами та обмеженим доступом до різних ресурсів та влади.

У контексті України поняття молоді має офіційне визначення у законодавстві. Згідно з Законом України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року, молодь – це особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Це визначення відображає офіційний підхід держави до вікових меж молоді та є основою для розробки та реалізації молодіжної політики в Україні [16].

Соціологічні дослідження молоді в Україні демонструють специфічні характеристики цієї соціально-демографічної групи, зокрема, високий рівень освіти, орієнтацію на професійну самореалізацію, активне використання

цифрових технологій, прагнення до євроінтеграції та участь у громадянському суспільстві. Водночас українська молодь стикається з такими викликами, як обмежені можливості працевлаштування, низький рівень доходів, житлові проблеми, що впливає на її соціальну стійкість та життєві стратегії. Особливо гострими ці виклики стали в умовах російської військової агресії проти України, яка розпочалася у 2014 році та переросла у повномасштабну війну у 2022 році, що призвело до значних соціально-економічних, політичних та психологічних викликів для молоді [2, с. 7-16].

Комплексне використання понять «символічні інтеракції», «соціальна стійкість» та «молодь» у соціологічному дослідженні дозволяє глибше зрозуміти механізми формування соціальної стійкості молоді в процесі соціальної взаємодії та комунікації. Символічний інтеракціонізм пропонує теоретичний інструментарій для аналізу того, як молоді люди інтерпретують соціальну реальність, формують своє уявлення про себе та інших, і як ці інтерпретації впливають на їхню здатність адаптуватися до соціальних змін та викликів. Розуміння цих процесів є важливим для розробки ефективних програм та політик, спрямованих на підвищення соціальної стійкості молоді в Україні в умовах сучасних викликів.

Підсумовуючи, визначення та уточнення понять «символічні інтеракції», «соціальна стійкість» та «молодь» створює теоретико-методологічну основу для дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні. Символічні інтеракції забезпечують механізм соціальної взаємодії, через який формується соціальна стійкість молоді як здатність адаптуватися до змін та викликів сучасного суспільства. Розуміння цих процесів має як теоретичне значення для розвитку соціологічної науки, так і практичне – для формування ефективної молодіжної політики, спрямованої на підвищення соціальної стійкості молоді в Україні.

1.2. Історія вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі

Історія вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі охоплює понад століття досліджень у галузі соціології, соціальної психології та комунікативних наук. Цей напрям формувався поступово, увібравши в себе ідеї різних шкіл та течій соціальної думки. Витоки символічного інтеракціонізму як теоретичного підходу можна простежити у філософії прагматизму, яка розвивалася в США наприкінці XIX – на початку XX століття. Філософи-прагматисти В. Джеймс, Дж. Дьюї та Ч. С. Пірс розробили концепції, які підкреслювали активну роль людини у пізнанні світу та важливість практичного досвіду й соціальної взаємодії для формування знань. Вони заклали філософський фундамент для розуміння значення символів та знаків у людській комунікації та соціальній взаємодії [10].

Безпосереднім предтечею символічного інтеракціонізму вважається Ч. Г. Кулі, який на початку XX століття розробив концепцію "дзеркального Я". Ч. Г. Кулі у своїх працях "Людська природа і соціальний порядок" (1902) та "Соціальна організація" (1909) запропонував розуміння особистості як результату соціальної взаємодії, під час якої індивід формує уявлення про себе на основі реакцій інших людей. За Ч. Г. Кулі, самосвідомість розвивається через процес соціального відображення, коли ми використовуємо інших як дзеркало для оцінки власних дій, зовнішності та особистісних якостей. Ч. Г. Кулі також увів поняття "первинних груп" — невеликих соціальних спільнот, які характеризуються тісними особистими зв'язками та відіграють ключову роль у формуванні соціальної природи людини [26, с. 187-195].

Фундаментальний внесок у розвиток теорії символічних інтеракцій зробив Дж. Г. Мід, професор філософії Чиказького університету. Хоча сам Дж. Г. Мід не опублікував жодної книги за життя, його ідеї були систематизовані та опубліковані його учнями після його смерті у праці "Розум, самість і суспільство" (1934). Дж. Г. Мід розвинув концепцію формування самосвідомості через соціальну взаємодію, запропонувавши теорію "прийняття ролі іншого" як механізму розвитку самосвідомості. За Дж. Г. Мідом, здатність людини уявляти

себе з точки зору іншої людини є ключовою для розвитку самосвідомості. Він також розробив концепцію "узагальненого іншого", яка описує, як індивід інтерналізує очікування та установки своєї соціальної групи чи суспільства в цілому [27].

Термін "символічний інтеракціонізм" був запроваджений Г. Блумером, учнем Дж. Г. Міда, у 1937 році. Г. Блумер систематизував та розвинув ідеї свого вчителя, сформулювавши основні принципи символічного інтеракціонізму у праці "Символічний інтеракціонізм: перспектива і метод" (1969). Згідно з Г. Блумером, люди діють на основі значень, які вони приписують різним об'єктам та подіям; ці значення формуються в процесі соціальної взаємодії; значення можуть змінюватися в процесі інтерпретації. Г. Блумер підкреслював активну роль індивіда в інтерпретації соціальної реальності та важливість якісних методів дослідження для розуміння соціальних процесів. Він виділив два рівні соціальної взаємодії: несимволічну, яка об'єднує всі живі істоти, та символічну, яка притаманна лише людині і базується на використанні символів [25, с. 58-66].

Подальший розвиток символічного інтеракціонізму відбувався у контексті формування різних шкіл та напрямів цієї теорії. Чиказька школа символічного інтеракціонізму, представлена Г. Блумером, Е. Х'юзом, Г. Бекером та іншими, зосереджувалася на вивченні соціальної взаємодії та процесу інтерпретації, використовуючи переважно якісні методи дослідження. Представники цієї школи проводили етнографічні дослідження різних соціальних груп та спільнот, вивчаючи, як люди формують значення в процесі взаємодії. Зокрема, Г. Бекер у праці "Аутсайдери" (1963) досліджував процеси стигматизації та формування девіантної ідентичності через взаємодію з соціальними інститутами контролю [22].

Паралельно з Чиказькою школою розвивалася так звана Айовська школа символічного інтеракціонізму, очолювана М. Куном та Т. Шибутані. На відміну від Чиказької школи, представники Айовської школи прагнули формалізувати дослідження, розробляючи вимірювальні процедури та шкали оцінок. Вони

розглядали особистість як стабільну структуру соціальних установок, сформованих на основі інтерналізованих ролей. М. Кун розробив так званий "тест двадцяти тверджень" (Twenty Statements Test, TST), який використовувався для вимірювання самоконцепції індивіда. Дослідження М. Куна та його колег були спрямовані на вивчення того, як людина визначає себе через соціальні категорії та як ці самовизначення впливають на її поведінку [28].

У 1960-1970-х роках символічний інтеракціонізм збагатився ідеями драматургічного підходу, розробленого Е. Гоффманом. У своїх працях "Презентація себе в повсякденному житті" (1956) та "Стигма: Нотатки про управління зіпсованою ідентичністю" (1963) Е. Гоффман розглядав соціальну взаємодію як своєрідну драматургічну виставу, в якій індивіди "грають ролі" перед "аудиторією", використовуючи різні прийоми для створення та підтримання певного враження. Е. Гоффман ввів поняття "управління враженням" для опису того, як люди намагаються контролювати інформацію про себе, яку вони передають іншим. Він також досліджував, як стигматизовані індивіди розробляють стратегії для управління своєю "зіпсованою ідентичністю" в процесі соціальної взаємодії [28, с. 95-98].

Ще одним важливим напрямом у розвитку теорії символічних інтеракцій стала етнометодологія, розроблена Г. Гарфінкелем у 1960-х роках. У своїй праці "Дослідження з етнометодології" (1967) Г. Гарфінкель зосередився на вивченні методів, які люди використовують для надання сенсу своїм повсякденним діям та взаємодіям. Він розробив експериментальні методики (так звані "методи порушення"), які демонстрували, як люди реагують на порушення неявних правил соціальної взаємодії. Хоча етнометодологія розвивалася як окремий напрям, вона мала багато спільного з символічним інтеракціонізмом у своєму фокусі на процесах інтерпретації та конструювання соціальної реальності [30].

У 1980-1990-х роках символічний інтеракціонізм збагатився через діалог з іншими теоретичними традиціями, зокрема, соціальним конструкціонізмом та феміністичною теорією. Н. Дензін, К. Керл та інші дослідники почали інтегрувати ідеї постмодернізму в символічний інтеракціонізм, звертаючи увагу

на роль влади, дискурсу та соціальних нерівностей у процесах соціальної взаємодії та формування ідентичності. Н. Дензін у своїх працях "Символічний інтеракціонізм та культурологічні дослідження" (1992) та "Інтерпретативна етнографія" (1997) розширив рамки символічного інтеракціонізму, включивши до нього аналіз популярної культури, медіа та технологій як важливих факторів, що впливають на процеси символічної взаємодії в сучасному суспільстві [23].

На початку XXI століття вивчення символічних інтеракцій продовжує розвиватися, інтегруючи нові теоретичні підходи та методологічні інструменти. Сучасні дослідники, такі як Ш. Коррелл, В. Брекус та Дж. О'Брайєн, застосовують ідеї символічного інтеракціонізму для вивчення нових форм соціальної взаємодії, що виникають у цифрову епоху. Зокрема, вони досліджують, як соціальні медіа, онлайн-спільноти та віртуальні світи впливають на процеси формування ідентичності, самопрезентації та соціальної взаємодії. Ш. Коррелл у своїх дослідженнях аналізує, як гендерні стереотипи відтворюються та трансформуються у процесі онлайн-взаємодії, а В. Брекус вивчає, як індивіди з маргіналізованих груп використовують онлайн-простір для створення альтернативних наративів та спільнот [10].

В Україні вивчення символічних інтеракцій розвивалося в контексті загального розвитку вітчизняної соціологічної науки. Українські соціологи, зокрема Н. Костенко, Л. Бевзенко, В. Степаненко, В. Танчер та інші, застосовують ідеї символічного інтеракціонізму для аналізу соціальних трансформацій в українському суспільстві. Вони досліджують, як зміни соціальних значень та символів впливають на процеси формування національної ідентичності, громадянського суспільства та соціальної солідарності в умовах пострадянської трансформації та євроінтеграції. Особливу увагу українські дослідники приділяють вивченню символічних аспектів соціальних та політичних конфліктів, зокрема, ролі символів у мобілізації соціальних рухів та формуванні колективної ідентичності під час Помаранчевої революції, Революції Гідності та російсько-української війни.

Таким чином, історія вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі демонструє багатство теоретичних підходів та методологічних інструментів, розроблених для розуміння того, як люди створюють, інтерпретують та використовують символи в процесі соціальної взаємодії. Від ранніх робіт Ч. Г. Кулі та Дж. Г. Міда до сучасних досліджень цифрової комунікації, символічний інтеракціонізм залишається важливою теоретичною перспективою для розуміння соціальних процесів та феноменів. Ця теоретична традиція продовжує розвиватися, адаптуючись до нових соціальних реалій та інтегруючи ідеї інших теоретичних підходів, що дозволяє їй залишатися актуальною для аналізу соціальних взаємодій у сучасному глобалізованому та технологічно опосередкованому світі.

1.3. Методологічні принципи та підходи до дослідження символічних інтеракцій молоді

Дослідження символічних інтеракцій молоді потребує комплексного методологічного підходу, який поєднує теоретичні принципи символічного інтеракціонізму з сучасними методами соціологічного дослідження. Основою методології такого дослідження є розуміння того, що молодь як соціальна група формує власну систему значень та інтерпретацій соціальної реальності, які впливають на її поведінку та взаємодію з іншими соціальними групами. При цьому методологічні підходи мають враховувати динамічний характер символічних інтеракцій, їх залежність від соціального, культурного та історичного контексту, а також особливості молоді як соціально-демографічної групи.

Ключовим методологічним принципом дослідження символічних інтеракцій молоді є принцип інтерпретативності, який походить з основ символічного інтеракціонізму. Згідно з цим принципом, розуміння соціальної поведінки молоді можливе лише через розкриття суб'єктивних значень, які молоді люди надають своїм діям та діям інших. За Г. Блумером, «люди діють на основі значень, які вони надають предметам і подіям», тому для розуміння

поведінки молоді необхідно досліджувати, як вона інтерпретує соціальну реальність та які значення надає різним аспектам свого життя. Цей принцип визначає перевагу якісних методів дослідження, які дозволяють глибше проникнути у суб'єктивний світ молодих людей [23].

Другим важливим методологічним принципом є принцип процесуальності, який підкреслює динамічний характер символічних інтеракцій. Значення, які надаються соціальним об'єктам та подіям, не є статичними, а формуються, переглядаються та змінюються в процесі соціальної взаємодії. Тому дослідження символічних інтеракцій молоді повинно фокусуватися не лише на результатах, але й на процесах формування значень та інтерпретацій. Це передбачає використання таких методів, як включене спостереження, лонгітюдні дослідження, аналіз наративів та дискурсів, які дозволяють відстежувати зміни в інтерпретаціях та значеннях з часом.

Принцип контекстуальності є третім важливим методологічним принципом дослідження символічних інтеракцій молоді. Згідно з цим принципом, значення, які надаються соціальним об'єктам та діям, не можуть бути зрозумілі поза соціальним, культурним та історичним контекстом. Тому дослідження символічних інтеракцій молоді повинно враховувати особливості соціального середовища, в якому відбувається взаємодія, включаючи соціально-економічні умови, культурні норми та цінності, історичні події та соціальні трансформації. Це особливо важливо для дослідження молоді в Україні, яка проходить процес соціалізації в умовах глибоких суспільних трансформацій, пов'язаних з пострадянською трансформацією, євроінтеграцією та воєнним конфліктом.

Етнометодологічний підхід, розроблений Г. Гарфінкелем, надає корисні інструменти для дослідження символічних інтеракцій молоді. Цей підхід фокусується на вивченні методів, які люди використовують для надання сенсу своїм повсякденним діям та взаємодіям. У контексті дослідження молоді етнометодологія дозволяє вивчати, як молоді люди конструюють соціальну реальність через практики повсякденного життя, як вони розуміють та

використовують неявні правила соціальної взаємодії, та як вони реагують на порушення цих правил. Методи етнометодології, такі як конверсаційний аналіз та аналіз мовних практик, дозволяють досліджувати тонкі механізми створення та підтримання соціального порядку в молодіжному середовищі [19].

Драматургічний підхід Е. Гоффмана також має значний потенціал для дослідження символічних інтеракцій молоді. Е. Гоффман розглядав соціальну взаємодію як своєрідну драматургічну виставу, в якій індивіди "грають ролі" перед "аудиторією", використовуючи різні прийоми для створення та підтримання певного враження. Цей підхід особливо корисний для дослідження того, як молоді люди презентують себе в різних соціальних контекстах, як вони управляють враженням про себе, та як вони використовують символи та знаки для конструювання своєї ідентичності. У сучасному контексті драматургічний підхід може бути застосований для аналізу самопрезентації молоді в соціальних медіа, де управління враженням стає особливо важливим аспектом соціальної взаємодії [9, с. 16].

Методологія дослідження символічних інтеракцій молоді має врахувати також сучасні технологічні та соціальні трансформації, які впливають на характер соціальної взаємодії. Зокрема, поширення цифрових технологій та соціальних медіа створює нові форми символічної взаємодії, які потребують адаптації традиційних методологічних підходів. Дослідження онлайн-комунікації молоді, віртуальних спільнот, цифрових ідентичностей та практик самопрезентації в соціальних медіа вимагає розробки нових методологічних інструментів, таких як цифрова етнографія, аналіз соціальних мереж, аналіз цифрових слідів та інших методів, які дозволяють досліджувати символічні інтеракції в цифровому просторі.

У контексті дослідження соціальної стійкості молоді важливим методологічним принципом є принцип агентності, який підкреслює активну роль молодих людей у конструюванні своєї соціальної реальності. Згідно з цим принципом, молодь не є пасивним об'єктом соціалізації та соціального впливу, а активним суб'єктом, який інтерпретує соціальну реальність, обирає стратегії дії

та впливає на соціальні структури. Тому дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді повинно фокусуватися на тому, як молоді люди активно використовують символічні ресурси для подолання викликів та адаптації до змін, як вони переосмислюють свій досвід та формують стратегії дії в складних соціальних умовах.

Важливою складовою методології дослідження символічних інтеракцій молоді є використання якісних методів збору та аналізу даних. Якісні методи, такі як глибинні інтерв'ю, фокус-групи, включене спостереження, аналіз наративів та дискурсів, дозволяють глибше проникнути у суб'єктивний світ молодих людей та зрозуміти значення, які вони надають своїм діям та взаємодіям, дозволяють виявити патерни та тенденції в символічних інтеракціях молоді. Використання якісних методів із фокусом на експертних інтерв’ю дозволяє отримати більш повну та багатовимірну картину символічних інтеракцій молоді та їх впливу на соціальну стійкість.

Нарешті, важливим методологічним принципом дослідження символічних інтеракцій молоді є рефлексивність, яка передбачає усвідомлення дослідником свого впливу на процес дослідження та інтерпретацію даних. Дослідник не є нейтральним спостерігачем, а активним учасником процесу створення знання, який впливає на досліджуваних та інтерпретує їхні дії через призму власного досвіду та теоретичних установок. Тому важливою частиною методології дослідження символічних інтеракцій молоді є рефлексивний аналіз ролі дослідника, його взаємодії з досліджуваними та впливу на процес створення та інтерпретації даних. Це дозволяє підвищити надійність та валідність результатів дослідження та більш адекватно відобразити складну та багатовимірну природу символічних інтеракцій молоді.

РОЗДІЛ 2.
СПЕЦИФІКА СИМВОЛІЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

2.1. Сутнісні характеристики молоді як об’єкта дослідження

Молодь як об'єкт соціологічного дослідження привертає увагу науковців своєю динамічністю, соціальною мобільністю та сприйнятливістю до соціальних змін. Ця соціально-демографічна група характеризується особливим соціальним статусом, пов'язаним з переходом від дитинства до дорослості, набуттям нових соціальних ролей та відповідальності. Перебуваючи на стадії формування життєвої позиції та світогляду, молодь активно засвоює соціальні норми, цінності, знання та соціальний досвід, що визначає її особливу роль у суспільних процесах та робить її важливим об'єктом наукового дослідження.

Вікові межі молодості є одним з найбільш дискусійних питань у соціології молоді. В українському законодавстві, зокрема в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року, молодь визначається як особи віком від 14 до 35 років. Проте варто зазначити, що вікові рамки молодості можуть варіюватися залежно від соціокультурного контексту та історичного періоду. У деяких суспільствах та культурах молодість може починатися раніше і закінчуватися пізніше, а в інших – навпаки. Крім того, в сучасному постіндустріальному суспільстві спостерігається тенденція до розмивання чітких вікових меж молодості через феномен "подовження молодості" – відтермінування прийняття традиційних атрибутів дорослості, таких як створення сім'ї та економічна незалежність [16].

Соціальна неоднорідність є важливою характеристикою молоді як об'єкта дослідження. Молодь не є гомогенною соціальною групою, а складається з різних підгруп, які відрізняються за соціальним походженням, рівнем освіти, професійною підготовкою, матеріальним становищем, ціннісними орієнтаціями та життєвими стратегіями. Дослідження свідчать про значну диференціацію молоді за рівнем доходів, доступом до освіти, умовами проживання та іншими

соціально-економічними показниками. Особливо помітною є різниця між міською та сільською молоддю, молоддю з різних регіонів України, а також між молодими людьми, які належать до різних соціальних прошарків.

Особливий соціально-психологічний статус молоді визначається перебуванням у процесі соціального становлення та формування ідентичності. За концепцією Е. Еріксона, молодість є періодом психосоціальної кризи «Ідентичність проти рольової дифузії», коли молода людина намагається визначити своє місце в суспільстві, сформувати власну систему цінностей та переконань, обрати життєвий шлях. Цей процес супроводжується пошуком себе, експериментуванням з різними соціальними ролями, часто – протестом проти традиційних норм та цінностей. Такий психосоціальний статус робить молодь більш відкритою до інновацій, але також більш вразливою до соціальних ризиків та негативних впливів [4, с. 35].

Інноваційний потенціал молоді є її визначальною характеристикою, яка зумовлює особливу роль цієї соціальної групи в суспільних трансформаціях. Завдяки меншій соціальній інерції, молодь легше засвоює нові знання та технології, швидше адаптується до змін, виявляє більшу готовність до ризику та експериментування. Дослідження свідчать, що українська молодь демонструє високий рівень технологічної грамотності, активне використання цифрових технологій, орієнтацію на інновації та прагнення до змін. Саме молодь часто виступає ініціатором та рушійною силою соціальних інновацій, нових культурних трендів та технологічних змін у суспільстві.

Таблиця 2.1

Основні характеристики української молоді за результатами соціологічних досліджень

Характеристика	Прояви
Рівень освіти	Тенденція до зростання частки молоді з вищою освітою, особливо у великих містах
Зайнятість	Поєднання навчання з роботою, зростання інтересу до фрілансу та віддаленої роботи
Ціннісні орієнтації	Акцент на здоров'ї, сімейних цінностях, професійній самореалізації та особистій свободі

Міграційні настрої	Значний відсоток молоді розглядає можливість тимчасової або постійної міграції
Громадянська активність	Зростання участі молоді у волонтерських проєктах, особливо після 2014 року
Цифрова залученість	Високий рівень використання соціальних мереж та цифрових сервісів

Примітка: таблиця складена на основі загальних тенденцій, виявлених у соціологічних дослідженнях української молоді [1].

Специфіка економічної поведінки молоді визначається особливостями її становища на ринку праці. Молоді люди часто мають обмежений доступ до стабільної, добре оплачуваної роботи через відсутність досвіду, професійних зв'язків та репутації. Дані Державної служби статистики України свідчать, що рівень безробіття серед молоді традиційно перевищує загальний рівень безробіття в країні. При цьому молодь демонструє більшу гнучкість у виборі форм зайнятості, готовність до професійної мобільності та перекваліфікації. Значна частина молодих людей обирає нестандартні форми зайнятості – фріланс, віддалену роботу, тимчасові проєкти, що відображає їх прагнення до автономії та гнучкого графіку роботи [11, с. 54].

Політичні орієнтації та громадянська активність молоді є важливими характеристиками цієї соціальної групи в контексті розвитку демократичного суспільства. Дослідження політичної поведінки української молоді свідчать про неоднозначність її політичних орієнтацій. З одного боку, молодь демонструє нижчий рівень традиційної політичної участі, зокрема, менший інтерес до виборів та членства в політичних партіях. З іншого боку, молоді люди проявляють високу активність у неформальних громадських рухах, волонтерських ініціативах, протестних акціях. Молодь більше орієнтована на постматеріалістичні цінності – права людини, демократію, екологію, соціальну справедливість, що відрізняє її від старших поколінь.

Культурні практики та стиль життя молоді є важливими аспектами дослідження цієї соціальної групи. Молодіжна культура часто виступає джерелом інновацій та альтернативних культурних зразків, які з часом можуть

стати мейнстримом у суспільстві. Особливо помітними є відмінності між молоддю та старшими поколіннями у сферах дозвілля, споживання, моди, мовних практик. Українська молодь більше орієнтована на активні форми дозвілля, цікавиться альтернативною музикою та кіно, активно використовує соціальні мережі для спілкування та самовираження, демонструє більшу відкритість до експериментів у моді та стилі життя.

Здоров'я та ризикована поведінка є важливими аспектами дослідження молоді. Хоча молодь загалом є найбільш здоровою віковою групою, саме в цей період часто формуються шкідливі звички та моделі поведінки, які можуть негативно вплинути на здоров'я в майбутньому. Серед молоді спостерігається поширення тютюнопаління, вживання алкоголю, недостатня фізична активність. Особливу тривогу викликає зростання психічних розладів серед молоді, зокрема, депресії та тривожних розладів, що може бути пов'язано з високим рівнем стресу, інформаційним перевантаженням, соціальною нестабільністю. Водночас серед молоді зростає інтерес до здорового способу життя, екологічного споживання, ментального здоров'я, що відображає зміну ціннісних орієнтацій у бік постматеріалістичних цінностей [31].

Соціальна стійкість молоді в умовах сучасних викликів є важливим аспектом дослідження цієї соціальної групи. Українська молодь зіткнулася з численними викликами, зокрема, економічною кризою, пандемією COVID-19, а з 2022 року – з повномасштабною війною. Ці виклики вимагають від молодих людей високого рівня адаптивності, психологічної стійкості, здатності до мобілізації ресурсів та пошуку нових стратегій виживання. Дослідження показують, що частина молоді проявляє високу стійкість до цих викликів, розвиваючи нові навички, знаходячи нові можливості для самореалізації, активно включаючись у волонтерську діяльність. Водночас інша частина молоді демонструє дезадаптивні реакції – апатію, соціальне відчуження, песимістичні настрої щодо майбутнього [3; 8; 14].

Таким чином, молодь як об'єкт соціологічного дослідження характеризується комплексом сутнісних характеристик, які відображають її

особливий соціальний статус, динамічність, інноваційний потенціал, а також специфічні соціальні практики та проблеми. Розуміння цих характеристик є необхідним для дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді, оскільки вони визначають контекст, в якому відбуваються ці інтеракції, та впливають на формування значень та інтерпретацій соціальної реальності молодими людьми. Комплексний підхід до дослідження молоді, який враховує її сутнісні характеристики, дозволяє більш адекватно відобразити роль цієї соціальної групи в суспільних процесах та розробити ефективні стратегії підтримки її соціальної стійкості в умовах сучасних викликів.

2.2. Специфіка символічних інтеракцій стійкості молоді в умовах сучасних викликів

Символічні інтеракції стійкості молоді в сучасних умовах мають особливу специфіку, пов'язану з трансформаційними процесами в українському суспільстві та глобальними викликами. Ці інтеракції відображають способи, якими молоді люди взаємодіють одне з одним та з соціальним середовищем, інтерпретують соціальну реальність та формують стратегії адаптації до соціальних змін. У контексті символічного інтеракціонізму, соціальна стійкість молоді формується не лише як результат об'єктивних соціальних умов, але й як наслідок суб'єктивних інтерпретацій цих умов, які молоді люди конструюють у процесі взаємодії.

Одним із ключових аспектів символічних інтеракцій стійкості молоді є конструювання ідентичності в умовах соціальної нестабільності. Як зазначав Г. Блумер, люди діють на основі значень, які вони надають предметам і подіям, а ці значення формуються в процесі соціальної взаємодії. Українська молодь, формуючи свою ідентичність в умовах сучасних викликів, активно переосмислює традиційні символи та наративи, створюючи нові значення та інтерпретації соціальної реальності. Дослідники відзначають процес посилення національної ідентичності серед молодих українців за останні роки, що пов'язано

з переосмисленням символів української державності та культури в контексті зовнішніх загроз [23].

Важливою специфікою символічних інтеракцій стійкості молоді є трансформація традиційних соціальних ролей та статусів. В умовах соціально-економічної нестабільності, молоді люди часто вимушені переглядати традиційні уявлення про кар'єру, сім'ю, освіту, успіх. Ця трансформація відбувається через процес символічної інтеракції, коли молоді люди обговорюють, переосмислюють та переоцінюють соціальні ролі у взаємодії з іншими. Соціологи відзначають тенденцію до переоцінки традиційних показників успіху (престижна робота, високий дохід, власне житло) на користь таких цінностей, як безпека, здоров'я, соціальні зв'язки та психологічне благополуччя.

Символічні інтеракції стійкості молоді в умовах сучасних викликів характеризуються також зміною характеру комунікації та взаємодії. Цифрова трансформація суспільства створила нові канали та форми комунікації, які суттєво впливають на символічні інтеракції молоді. Соціальні мережі, месенджери, онлайн-спільноти стають важливими просторами для символічної взаємодії, формування значень та інтерпретацій соціальної реальності. Дослідники відзначають, що для сучасної української молоді віртуальні комунікації є важливим джерелом соціальної підтримки та ресурсом для подолання стресових ситуацій, особливо в умовах вимушеної міграції та соціальної ізоляції під час війни.

Специфіка символічних інтеракцій стійкості молоді проявляється також у формуванні нових практик солідарності та взаємодопомоги. В умовах кризи традиційних соціальних інститутів, молодь активно створює альтернативні форми соціальної підтримки – волонтерські мережі, групи взаємодопомоги, краудфандингові ініціативи. Ці практики супроводжуються формуванням нових символів та значень, які виражають цінності солідарності, емпатії, громадянської відповідальності. Спостереження соціологів свідчать про значне зростання участі молодих українців у волонтерських ініціативах під час повномасштабної

війни, що стало не лише способом допомоги іншим, але й важливим ресурсом для підтримки власної соціальної стійкості [18, с. 96].

Таблиця 2.2

Ключові особливості символічних інтеракцій стійкості української молоді в умовах сучасних викликів

Особливість	Прояви
Трансформація національної ідентичності	Переосмислення національних символів, посилення національної самоідентифікації, інтеграція європейських цінностей
Розвиток цифрової солідарності	Використання соціальних мереж для мобілізації підтримки, створення онлайн-спільнот взаємодопомоги, цифровий активізм
Переосмислення життєвих цінностей	Зростання значимості безпеки, здоров'я та соціальних зв'язків, зниження матеріалістичних орієнтацій
Формування стратегій адаптації до невизначеності	Розвиток гнучкості у плануванні, фокус на короткострокових цілях, готовність до швидкої зміни планів
Розвиток практик взаємодопомоги	Участь у волонтерських ініціативах, створення мереж підтримки, громадянський активізм
Трансформація відносин з державою	Зростання довіри до армії та волонтерів, підвищення вимог до прозорості влади, зростання громадянської свідомості

Примітка: таблиця складена на основі аналізу сучасних соціологічних досліджень та спостережень за соціальними процесами в Україні.

Важливою особливістю символічних інтеракцій стійкості молоді є формування символічного простору резильєнтності. Цей простір включає особливі символи, наративи, ритуали та практики, які допомагають молодим людям конструювати позитивні інтерпретації складних життєвих ситуацій, знаходити сенс у випробуваннях та мобілізувати психологічні ресурси для подолання труднощів. У цьому контексті важливу роль відіграють культурні артефакти – музика, мистецтво, література, кіно, – які сприяють формуванню наративів резильєнтності та стійкості. Соціологи та культурологи відзначають зростання ролі мистецтва та культури як ресурсів для збереження психологічного благополуччя молоді в умовах війни [13].

Специфіка символічних інтеракцій стійкості молоді проявляється також у зміні сприйняття часової перспективи. В умовах високої невизначеності

майбутнього, молоді люди схильні переосмислювати своє ставлення до часу, зміщуючи фокус на поточний момент та короткострокові цілі. Це проявляється у популярності таких концепцій, як "жити тут і зараз", "цінувати кожен день", "не відкладати життя на потім". Дослідники відзначають, що досвід війни змушує молодих українців переглядати своє ставлення до планування майбутнього, розвивати більшу гнучкість у своїх планах та готовність до швидкої адаптації в умовах змін [15].

Важливою специфікою символічних інтеракцій стійкості молоді є трансформація ставлення до травматичного досвіду. В процесі символічної взаємодії молоді люди конструюють інтерпретації травматичних подій, які дозволяють інтегрувати цей досвід у позитивну ідентичність. Це проявляється у формуванні наративів посттравматичного зростання, коли травматичний досвід переосмислюється як каталізатор особистісного розвитку та джерело життєвої мудрості. Психологи та соціологи спостерігають, що значна частина молодих українців, які пережили травматичні події під час війни, відзначають позитивні зміни у своєму світогляді, цінностях та стосунках з іншими людьми.

Символічні інтеракції стійкості молоді в умовах сучасних викликів характеризуються також трансформацією відносин між поколіннями. Традиційна модель вертикальної трансляції досвіду від старших до молодших поколінь доповнюється горизонтальним обміном знаннями та досвідом між однолітками та зворотною трансляцією від молодших до старших. Особливо це проявляється у сфері цифрових технологій, де молодь часто виступає експертами та наставниками для старших поколінь. Дослідники відзначають тенденцію до зміцнення міжпоколінних зв'язків та взаємної підтримки через процеси обміну знаннями та навичками між різними поколіннями.

Символічні інтеракції стійкості молоді тісно пов'язані з трансформацією відносин з державою та громадянським суспільством. В умовах кризи довіри до традиційних інститутів влади, молоді люди формують нові моделі громадянської участі та взаємодії з державою. Ці моделі характеризуються більшою орієнтацією на пряму демократію, горизонтальні зв'язки, інноваційні форми

громадянського активізму. Спостереження соціологів свідчать про зростання запиту молодих українців на більші можливості для безпосереднього впливу на прийняття державних рішень та готовність особисто брати участь у громадських ініціативах, спрямованих на контроль діяльності влади.

Важливою специфікою символічних інтеракцій стійкості молоді є формування транснаціональних ідентичностей та солідарностей. В умовах глобалізації та масової міграції, українська молодь активно включається в транснаціональні мережі та спільноти, формуючи множинні ідентичності, які поєднують національні та глобальні елементи. Ці процеси супроводжуються переосмисленням традиційних концепцій батьківщини, громадянства, належності. Дослідження свідчать, що значна частина молодих українців, які проживають за кордоном, підтримують активні зв'язки з Україною, беруть участь у транснаціональних ініціативах, спрямованих на підтримку України, та формують гібридні ідентичності, які поєднують елементи української та європейської культури [5, с. 95-100].

Таким чином, символічні інтеракції стійкості молоді в умовах сучасних викликів характеризуються комплексом специфічних особливостей, які відображають трансформацію соціальних значень, ідентичностей, ролей та практик. Ці особливості проявляються у формуванні нових символів та наративів резильєнтності, розвитку інноваційних практик солідарності та взаємодопомоги, трансформації ставлення до часу та майбутнього, переосмисленні травматичного досвіду, зміні характеру міжпоколінних взаємодій та відносин з державою. Розуміння цих особливостей є важливим для розробки ефективних стратегій підтримки соціальної стійкості молоді в умовах сучасних викликів.

2.3. Особливості символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді

Дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні передбачає чітке розуміння взаємозв'язку між об'єктом дослідження (молоддю) та предметом дослідження (символічними інтеракціями соціальної стійкості). Цей взаємозв'язок має комплексний, багаторівневий характер, який відображає

специфіку соціологічного підходу до вивчення соціальних феноменів. Чітке розмежування та одночасно розуміння взаємопов'язаності об'єкта та предмета дослідження дозволяє сформувати адекватну методологію та інструментарій дослідження, які відповідають поставленим науковим завданням.

Молодь як об'єкт дослідження виступає носієм певних соціальних характеристик, практик, цінностей та способів взаємодії, які формують предмет дослідження – символічні інтеракції соціальної стійкості. Відповідно до методології символічного інтеракціонізму, молодь розглядається не просто як пасивний об'єкт зовнішніх впливів, а як активний суб'єкт, який конструює соціальну реальність через надання значень та інтерпретацію соціальних ситуацій. Таким чином, особливості молоді як соціально-демографічної групи безпосередньо впливають на характер символічних інтеракцій, які відбуваються в процесі формування соціальної стійкості [21, с. 169-177].

Вікові особливості молоді створюють специфічний контекст для формування символічних інтеракцій соціальної стійкості. Перебуваючи на етапі переходу від дитинства до дорослості, молоді люди активно формують свою ідентичність, експериментують з різними соціальними ролями, встановлюють нові соціальні зв'язки. Ці процеси супроводжуються інтенсивним символічним обміном, в ході якого молоді люди надають значення своїм діям та діям інших, інтерпретують соціальну реальність та формують стратегії адаптації до соціальних змін. Вікова специфіка визначає також характерні для молоді способи комунікації, мовні практики, символічні коди, які використовуються в процесі взаємодії.

Соціальна неоднорідність молоді як об'єкта дослідження зумовлює різноманітність та варіативність символічних інтеракцій соціальної стійкості. Молодь диференціюється за соціальним походженням, рівнем освіти, матеріальним становищем, місцем проживання, що впливає на доступні їй символічні ресурси, способи інтерпретації соціальної реальності, практики взаємодії. Наприклад, міська та сільська молодь, молодь з різних соціальних прошарків може мати різні можливості для формування соціальних зв'язків,

доступу до інформації, участі в громадському житті, що впливає на характер символічних інтеракцій та формування соціальної стійкості.

Інноваційний потенціал молоді як об'єкта дослідження визначає специфіку символічних інтеракцій соціальної стійкості, які часто мають експериментальний, творчий характер. Молоді люди більш відкриті до інновацій, нових форм комунікації та взаємодії, що проявляється у створенні нових символічних кодів, переосмисленні традиційних значень, формуванні альтернативних наративів та дискурсів. Ця особливість молоді як об'єкта дослідження відображається у специфічних формах символічних інтеракцій, які часто характеризуються креативністю, експериментальністю, гібридністю, поєднанням різних культурних кодів та символічних систем [6, с. 48].

Символічні інтеракції соціальної стійкості як предмет дослідження відображають процеси надання значень та інтерпретації соціальної реальності, які молодь здійснює в умовах соціальних викликів та трансформацій. Відповідно до теорії символічного інтеракціонізму, люди діють на основі значень, які вони надають об'єктам та ситуаціям, а ці значення формуються та змінюються в процесі соціальної взаємодії. У контексті дослідження соціальної стійкості молоді, це означає аналіз того, як молоді люди інтерпретують соціальні виклики, які значення надають своїм діям та діям інших у процесі адаптації до цих викликів, як формують та підтримують соціальні зв'язки, які дозволяють їм зберігати стійкість в умовах невизначеності та змін.

Взаємозв'язок між молоддю як об'єктом дослідження та символічними інтеракціями соціальної стійкості як предметом дослідження проявляється у формуванні специфічних молодіжних субкультур та спільнот, які виступають важливими просторами символічної взаємодії. Ці субкультури та спільноти характеризуються власними символічними кодами, нормами взаємодії, ритуалами, які відображають особливості молоді як соціальної групи та водночас формують контекст для символічних інтеракцій соціальної стійкості. Дослідження цих спільнот дозволяє зрозуміти, як молоді люди колективно

створюють та підтримують значення, які допомагають їм адаптуватися до соціальних викликів та зберігати соціальну стійкість.

Комунікативні практики молоді як об'єкта дослідження безпосередньо впливають на характер символічних інтеракцій соціальної стійкості як предмета дослідження. Сучасна молодь активно використовує цифрові технології, соціальні мережі, мессенджери для комунікації та взаємодії, що створює нові форми символічних інтеракцій, які відрізняються від традиційних форм взаємодії старших поколінь. Ці нові форми взаємодії характеризуються більшою інтенсивністю, швидкістю, мультимодальністю, поєднанням різних символічних кодів (текст, зображення, відео, звук), що впливає на процеси формування та передачі значень, які лежать в основі соціальної стійкості [20].

Життєві стратегії та плани молоді як об'єкта дослідження відображаються у специфічних наративах та дискурсах, які формуються у процесі символічних інтеракцій соціальної стійкості. Ці наративи та дискурси виражають уявлення молодих людей про бажане майбутнє, шляхи його досягнення, можливі перешкоди та ресурси, які можуть бути мобілізовані для подолання цих перешкод. Аналіз цих наративів та дискурсів дозволяє зрозуміти, як молодь інтерпретує соціальну реальність, які значення надає різним аспектам свого життя та як ці інтерпретації та значення впливають на формування соціальної стійкості.

Емоційний світ молоді як об'єкта дослідження також тісно пов'язаний із символічними інтеракціями соціальної стійкості як предметом дослідження. Емоції не є лише індивідуальними психологічними станами, але й соціальними феноменами, які формуються та виражаються у процесі соціальної взаємодії. Молоді люди розвивають специфічні способи вираження та інтерпретації емоцій, які відображаються у символічних інтеракціях соціальної стійкості. Наприклад, практики емоційної підтримки, які розвиваються в молодіжних спільнотах, можуть включати специфічні символічні коди та ритуали, які допомагають молодим людям виражати та інтерпретувати емоції у процесі адаптації до соціальних викликів.

Взаємозв'язок між об'єктом та предметом дослідження проявляється також у формуванні специфічних практик резильєнтності, які розвиває молодь у відповідь на соціальні виклики. Ці практики формуються у процесі символічних інтеракцій, коли молоді люди обмінюються досвідом, знаннями, емоційною підтримкою, що допомагає їм адаптуватися до складних життєвих ситуацій. Наприклад, у відповідь на виклики, пов'язані з війною, українська молодь розвинула різноманітні практики волонтерства, взаємодопомоги, психологічної підтримки, які супроводжуються формуванням специфічних символічних кодів, наративів та дискурсів резильєнтності.

Цінності та переконання молоді як об'єкта дослідження безпосередньо впливають на символічні інтеракції соціальної стійкості як предмет дослідження. Цінності виступають важливими орієнтирами, які спрямовують дії молодих людей у процесі адаптації до соціальних викликів. Вони формуються та трансформуються у процесі символічних інтеракцій, коли молоді люди обговорюють, осмислюють та переоцінюють важливі для них принципи та ідеали. Дослідження ціннісних орієнтацій молоді дозволяє зрозуміти, які символічні ресурси використовуються молодими людьми для формування соціальної стійкості, які значення надаються різним аспектам соціальної реальності у процесі адаптації до змін [17, с. 84].

Взаємозв'язок між молоддю як об'єктом дослідження та символічними інтеракціями соціальної стійкості як предметом дослідження проявляється також у формуванні специфічних ідентичностей, які відображають процеси самовизначення та самоідентифікації молодих людей у контексті соціальних викликів. Ідентичність формується у процесі символічних інтеракцій, коли індивід інтерналізує зовнішні соціальні ролі, очікування, цінності, трансформуючи їх у внутрішнє відчуття себе. У контексті дослідження соціальної стійкості молоді, важливо аналізувати, як молоді люди формують стійкі, адаптивні ідентичності, які дозволяють їм зберігати внутрішню цілісність та послідовність у відповідь на зовнішні виклики та зміни.

Розглядаючи взаємозв'язок між об'єктом та предметом дослідження, важливо враховувати також методологічні особливості вивчення символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді. Відповідно до методології символічного інтеракціонізму, дослідник має прагнути зрозуміти суб'єктивні значення, які актори надають своїм діям та діям інших, що вимагає використання якісних методів дослідження, які дозволяють глибше проникнути у суб'єктивний світ досліджуваних. Це особливо важливо при дослідженні молоді, яка часто використовує специфічні символічні коди та мовні практики, які можуть бути незрозумілими для дослідників, що належать до інших поколінь [12, с. 350].

Взаємозв'язок між молоддю як об'єктом дослідження та символічними інтеракціями соціальної стійкості як предметом дослідження має також просторово-часовий вимір. Соціальні взаємодії молоді відбуваються у конкретних просторах (фізичних та віртуальних) та часових рамках, які впливають на характер цих взаємодій. Наприклад, символічні інтеракції, які відбуваються в освітніх установах, молодіжних центрах, громадських просторах, відрізняються від взаємодій у віртуальних спільнотах, соціальних мережах, месенджерах. Час також є важливим виміром символічних інтеракцій, який відображає темпоральні аспекти соціальної стійкості – як молоді люди інтерпретують минуле, орієнтуються в теперішньому та проектують майбутнє в умовах соціальних викликів.

Таким чином, взаємозв'язок між молоддю як об'єктом дослідження та символічними інтеракціями соціальної стійкості як предметом дослідження має комплексний, багаторівневий характер, який відображає соціальну природу процесів формування значень та інтерпретацій, що лежать в основі соціальної стійкості.

РОЗДІЛ 3.
ПРИКЛАДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СИМВОЛІЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІ

3.1. Методологія емпіричного соціологічного дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості

Емпіричне соціологічне дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді потребувало розробки комплексної методології, яка включала визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, вибір адекватних методів збору та аналізу емпіричних даних, формування вибіркової сукупності. Метою дослідження було вивчення особливостей символічних інтеракцій та їх впливу на формування соціальної стійкості молоді в умовах сучасних викликів в Україні. Для досягнення поставленої мети використовувалася якісна стратегія соціологічного дослідження, що дозволила отримати глибокі дані про патерни символічних інтеракцій серед представників молоді. Дослідження базувалося на теоретико-методологічних засадах символічного інтеракціонізму, який розглядає соціальну взаємодію як процес обміну символами та надання їм значень у процесі комунікації.

Об'єктом дослідження виступила молодь України віком від 14 до 35 років, яка згідно з Законом України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року визначається як ключова соціально-демографічна група для молодіжної політики держави. Предметом дослідження стали символічні інтеракції соціальної стійкості молоді, що проявляються через специфічні комунікативні практики, цінності, соціальні зв'язки та стратегії адаптації до соціальних викликів. Такий вибір об'єкта та предмета дослідження дозволив охопити різні аспекти соціальної взаємодії молоді та виявити їх вплив на формування соціальної стійкості в умовах соціальних трансформацій, зокрема в контексті повномасштабної війни в Україні, яка створила безпрецедентні виклики для соціальної адаптації та стійкості молодих людей [16].

Основним методом збору емпіричних даних було експертне опитування, яке дозволило отримати глибокі якісні дані щодо різних аспектів символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді. Анкета включала 22 запитання, згруповані у шість тематичних блоків: демографічні дані, комунікація та взаємодія, соціальна стійкість та адаптація, символічна комунікація та цінності, соціальна активність та волонтерство, вплив зовнішніх факторів. Така структура анкети дозволила комплексно дослідити різні аспекти символічних інтеракцій молоді та виявити їх взаємозв'язок із соціальною стійкістю. Запитання анкети включали закриті питання з фіксованими варіантами відповідей та напівзакриті питання з можливістю множинного вибору, що дало змогу отримати структуровані дані для подальшого статистичного аналізу та одночасно забезпечило можливість для респондентів обрати найбільш релевантні для них варіанти відповідей.

До експертного опитування було залучено 30 осіб віком від 14 до 35 років, які мають глибоку особисту зацікавленість та досвід у вивченні соціальної стійкості молоді в Україні в умовах воєнного часу. При відборі учасників враховувалися їхній досвід, регіональна представленість, а також різноманітність сфер діяльності (освіта, молодіжна політика, волонтерство, психологія), що дозволило забезпечити різноманітність поглядів. Застосовувався цільовий відбір, орієнтований на залучення експертів із різним досвідом. Такий підхід дозволив отримати глибокі якісні дані про патерни символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді. Звісно, дане дослідження не претендує на повне охоплення всіх аспектів соціальних інтеракцій через обмежену кількість учасників. Разом з тим, отримані результати дають важливі інсайти для розуміння тенденцій у сфері символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді та можуть слугувати основою для подальших досліджень.

Процес збору емпіричних даних проводився у березні 2025 року через онлайн-опитування з використанням спеціалізованих платформ для проведення соціологічних досліджень. Вибір онлайн-формату опитування був зумовлений кількома факторами: по-перше, цей формат є найбільш зручним та звичним для

молодіжної аудиторії, яка активно використовує цифрові технології у повсякденному житті; по-друге, онлайн-опитування дозволило охопити респондентів з різних регіонів України, що особливо важливо в умовах воєнного стану; по-третє, такий формат забезпечив анонімність та конфіденційність відповідей респондентів, що підвищило достовірність отриманих даних, особливо щодо чутливих тем, пов'язаних із соціальною стійкістю та адаптацією до умов війни. Перед проведенням основного опитування було здійснено пілотажне дослідження на невеликій групі респондентів для перевірки зрозумілості формулювань питань та варіантів відповідей, що дозволило удосконалити інструментарій дослідження.

Обробка та аналіз емпіричних даних здійснювалися з використанням якісних методів аналізу соціологічної інформації. Первинна обробка даних включала класифікацію та узагальнення отриманої інформації, групування відповідей респондентів за тематичними категоріями. Для поглибленого аналізу застосовувався тематичний аналіз, який дозволив виявити ключові патерни символічних інтеракцій та їх вплив на соціальну стійкість молоді. Також використовувався порівняльний аналіз відповідей респондентів із різним досвідом для виявлення специфічних поглядів на символічні інтеракції молоді. Такий комплексний підхід до аналізу емпіричних даних дозволив отримати багатовимірну картину символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді та виявити ключові тенденції у цій сфері.

Методологія дослідження також передбачала дотримання етичних принципів соціологічного дослідження, зокрема інформованої згоди респондентів, добровільності участі в опитуванні, анонімності та конфіденційності отриманої інформації. Перед початком опитування респонденти були поінформовані про мету та завдання дослідження, спосіб використання отриманих даних, гарантії анонімності та конфіденційності. Участь в опитуванні була добровільною, і респонденти мали можливість відмовитися від участі на будь-якому етапі дослідження. Дотримання цих

етичних принципів сприяло створенню атмосфери довіри та відкритості у взаємодії з респондентами, що підвищило достовірність отриманих даних.

У методології дослідження приділялася особлива увага контексту проведення опитування, а саме соціально-політичній ситуації в Україні в умовах повномасштабної війни. Цей контекст враховувався як при розробці інструментарію дослідження, зокрема при формулюванні питань, що стосуються впливу війни на соціальну стійкість та символічні інтеракції молоді, так і при інтерпретації отриманих результатів. Розуміння специфіки соціального контексту дозволило більш глибоко проаналізувати отримані дані та виявити характерні для сучасної української молоді патерни символічних інтеракцій соціальної стійкості в умовах безпрецедентних суспільних викликів. Водночас ми усвідомлюємо, що ситуація війни створює особливі умови для проведення соціологічних досліджень, які необхідно враховувати при інтерпретації результатів та формулюванні висновків.

Теоретико-методологічною основою дослідження стала концепція символічного інтеракціонізму, розроблена Дж. Г. Мідом та розвинена його послідовниками, зокрема Г. Блумером. Ця концепція дозволяє розглядати соціальну взаємодію як процес обміну символами та надання їм значень, а соціальну стійкість — як результат ефективної символічної взаємодії, що дозволяє індивідам та групам адаптуватися до соціальних викликів. У дослідженні також використовувалися елементи теорії соціального капіталу Р. Патнема та П. Бурдьє, які дозволяють аналізувати соціальні зв'язки та мережі як ресурс соціальної стійкості. Крім того, методологія дослідження спиралася на концепцію резильєнтності (психологічної стійкості), яка в останні роки активно розвивається в соціології та психології для пояснення механізмів адаптації індивідів та груп до кризових ситуацій. Така теоретико-методологічна основа дозволила комплексно підійти до вивчення символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді та виявити ключові фактори, що впливають на формування стійкості в умовах соціальних викликів.

Обмеження дослідження пов'язані насамперед із невеликим обсягом опитаних експертів (30 осіб), що не дозволяє охопити всі аспекти символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні. Крім того, використання онлайн-опитування як основного методу збору даних могло спричинити деяке зміщення у бік більш активних користувачів інтернету та соціальних мереж. Водночас ці обмеження не знижують наукової цінності отриманих результатів, які дають важливі інсайти для розуміння патернів символічних інтеракцій соціальної стійкості сучасної української молоді та можуть стати основою для подальших більш масштабних досліджень у цій сфері. Усвідомлення цих обмежень дозволяє критично підходити до інтерпретації отриманих даних та формулювання висновків на їх основі, враховуючи можливі зміщення та неповноту охоплення різних категорій молоді.

3.2. Результати дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді

Аналіз соціально-демографічних характеристик учасників опитування дозволяє скласти портрет досліджуваних експертів. У дослідженні взяли участь 30 осіб, серед яких 19 складають представники вікової групи 18-22 років, на другом місці з чисельністю 5 осіб є молодь 23-29 років, та ще 5 опитаних належать до вікової групи 30-35 років, і лише 1 з опитаних – підліток 14-17 років. Гендерний розподіл показує переважання жінок (18) над чоловіками (12). Такий розподіл відображає типову картину участі молоді в соціологічних опитуваннях, де жінки традиційно демонструють вищу активність.

Аналіз місця проживання учасників інтерв’ю демонструє, що більшість учасників опитування проживають у містах: 13 - в обласних центрах, 12 - у містах, які не є обласними центрами. 4 проживає у сільській місцевості та 1 у селищі міського типу. Це відображає загальну тенденцію урбанізації молоді, яка прагне до навчання та працевлаштування у містах, що надають більше можливостей для самореалізації. Освітній рівень більшості учасників високий: 12 осіб мають вищу освіту, 11 – неповну вищу, 4 – середню, 2 – професійно-

технічну, а 1 особа має науковий ступінь. Це підтверджує високу освітню мотивацію сучасної української молоді.

Найбільш поширеним видом діяльності серед опитаних є навчання - 26 із 30 опитаних вказали, що навчаються. По 2 особи працюють або зазначили варіант "інше". Такий розподіл пояснюється віковою структурою вибірки з переважанням молоді 18-22 років, для якої навчання є основним видом діяльності. Соціально-демографічний портрет учасників дозволяє зробити висновок, що дослідження охоплює переважно студентську молодь з високим рівнем освіти, яка проживає в містах та обласних центрах. Це необхідно враховувати при інтерпретації результатів дослідження.

Аналіз комунікативних практик молоді свідчить про високу інтенсивність онлайн-спілкування. Із 30 опитаних 13 осіб спілкуються через інтернет щодня, по кілька разів на день, ще 11 роблять це майже щодня. Лише 4 спілкуються онлайн кілька разів на тиждень, і 1 - рідше ніж раз на місяць. Такий інтенсивний рівень онлайн-комунікації можна пояснити не лише віковими особливостями респондентів, а й трансформацією комунікативних практик під впливом пандемії COVID-19 та умов воєнного стану, коли онлайн-спілкування часто стає основним способом підтримки соціальних зв'язків.

Із 30 опитаних 25 осіб використовують Telegram, 22 – Instagram, 16 – TikTok, 10 – Viber, 12 – WhatsApp, 7 – Discord, і 2 – Facebook/Messenger. Такий розподіл відображає сучасні тренди в комунікативних практиках молоді, яка надає перевагу візуальним форматам комунікації та мультифункціональним месенджерам. Варто зазначити, що більшість респондентів використовують одночасно кілька платформ для спілкування, що свідчить про комплексний характер онлайн-комунікації, коли різні платформи виконують різні функції у підтримці соціальних зв'язків.

Аналіз інтенсивності офлайн-комунікації показує, що молодь зберігає потребу в безпосередньому спілкуванні. 10 учасників інтерв’ю зустрічаються з друзями раз на тиждень, 9 - кілька разів на місяць, 7 - кілька разів на тиждень. Лише 2 зустрічаються раз на місяць і 2 - рідше ніж раз на місяць. Це свідчить про

збереження значущості безпосереднього спілкування, незважаючи на високу інтенсивність онлайн-комунікації. Співставлення частоти онлайн та офлайн-спілкування дозволяє зробити висновок, що ці формати не замінюють, а доповнюють один одного у підтримці соціальних зв'язків молоді.

Аналіз стабільності кола спілкування демонструє, що абсолютна більшість опитаних (28 учасників) мають стабільне коло спілкування. При цьому 18 осіб мають невелику групу близьких друзів, 8 - широке коло друзів, і лише 2 мають кілька окремих друзів, не пов'язаних між собою. Відсутність постійного кола спілкування відзначили лише 2 опитаних. Ці дані свідчать про високий рівень соціальної інтеграції молоді та здатність підтримувати стабільні соціальні зв'язки, що є важливим ресурсом соціальної стійкості в умовах суспільних викликів.

Оцінка респондентами рівня своєї соціальної підтримки демонструє неоднорідну картину. Із 30 опитаних 13 осіб відзначили високий або дуже високий рівень підтримки (7 – високий, 6 – дуже високий), 10 – середній рівень, 7 – низький або дуже низький (4 – низький, 3 – дуже низький). Такий розподіл свідчить про нерівномірність доступу молоді до ресурсів соціальної підтримки, що може впливати на формування соціальної стійкості. Порівняння оцінок соціальної підтримки з характеристиками кола спілкування показує, що респонденти з вищим рівнем соціальної підтримки частіше мають стабільне коло спілкування, що підтверджує взаємозв'язок між соціальними зв'язками та доступом до ресурсів підтримки.

Аналіз факторів, які допомагають молоді долати життєві труднощі, демонструє ключову роль близьких соціальних зв'язків. Із 30 опитаних 21 особа вказала підтримку сім’ї, по 14 – підтримку друзів та спорт і фізичну активність, 8 – хобі та творчість, 6 – професійну діяльність/навчання, 7 – релігію та духовні практики, 5 – волонтерство. Ці дані свідчать про поєднання соціальних та індивідуальних ресурсів у формуванні стійкості молоді, з переважанням соціальних ресурсів, що підтверджує ключову роль символічних інтеракцій у формуванні соціальної стійкості.

Аналіз ціннісних орієнтацій молоді показує, що з 30 опитаних 25 осіб вказали здоров’я та безпеку, 20 – сім’ю та міцні стосунки, 23 – самореалізацію та розвиток, 22 – кар’єру та професійний успіх. Такий розподіл відображає зміщення ціннісних пріоритетів молоді в умовах війни, коли безпека та близькі стосунки стають більш значущими, ніж кар'єрні досягнення. Порівняння ціннісних орієнтацій з факторами, які допомагають долати труднощі, показує, що цінності корелюють з практичними стратегіями подолання труднощів, формуючи цілісну систему соціальної стійкості.

Із 30 опитаних 21 особа відчуває приналежність до певної спільноти або соціальної групи (9 – сильну приналежність, 12 – скоріше відчувають). Не відчувають приналежності 5 осіб (4 – скоріше ні, 1 – точно ні), 3 особи не змогли визначитися. Ці дані свідчать про високий рівень соціальної інтеграції молоді, що є важливим фактором формування соціальної стійкості. Порівняння рівня приналежності до спільнот з оцінкою соціальної підтримки показує, що респонденти, які відчувають приналежність до спільнот, частіше оцінюють рівень своєї соціальної підтримки як високий.

Аналіз символічних кодів у комунікації молоді демонструє високу інтенсивність використання специфічних кодів, зрозумілих лише в певному колі спілкування. Із 30 опитаних 29 осіб використовують специфічний сленг, меми або інші символічні коди в спілкуванні (9 – постійно, 16 – часто, 5 – іноді). Це свідчить про інтенсивні процеси формування групових символічних систем у молодіжному середовищі, які стають важливими маркерами групової ідентичності та інструментами соціальної інтеграції. Символічні коди виконують функцію згуртування спільноти, створення спільного комунікативного простору та зміцнення соціальних зв'язків.

Значущість національних символів та традицій для молоді виявилася досить високою: з 30 опитаних 11 осіб вважають національні символи та традиції дуже важливими, 16 – скоріше важливими, лише 3 висловили нейтральне ставлення. Такий розподіл можна пояснити посиленням національної ідентичності молоді в умовах війни, коли національні символи набувають

особливого значення як маркери групової солідарності та стійкості. Порівняння значущості національних символів з відчуттям приналежності до спільнот показує, що ці фактори корелюють між собою, формуючи цілісну систему символічної ідентифікації.

Аналіз соціальної активності молоді демонструє неоднорідну картину. Із 30 опитаних 6 осіб регулярно беруть участь у волонтерській діяльності, 13 – рідко, 11 – ніколи. У діяльності громадських організацій беруть участь 21 особа (11 – активні члени, 13 – іноді беруть участь у заходах), 6 осіб не цікавляться організаціями. У громадських ініціативах регулярно беруть участь 14 осіб, рідко – 9, ніколи – 7. Ці дані свідчать про досить високий рівень громадянської активності молоді, що є важливим аспектом соціальної стійкості в умовах суспільних викликів.

Оцінка змін у соціальній взаємодії молоді під час повномасштабної війни демонструє тенденцію до посилення солідарності. Із 30 опитаних 14 осіб вважають, що соціальна взаємодія значно посилилася, з’явилося більше солідарності, 16 – що взаємодія дещо посилилася. Жоден респондент не обрав варіант "не змінилася". Це свідчить про консолідацію молоді в умовах спільних викликів, формування нових практик взаємодопомоги та підтримки, що є важливим ресурсом колективної стійкості суспільства. Порівняння оцінок змін соціальної взаємодії з рівнем соціальної підтримки показує, що респонденти, які відзначають посилення солідарності, частіше оцінюють рівень своєї соціальної підтримки як високий.

Війна суттєво вплинула на життєві плани та цілі молоді. 15 опитаних зазначили, що війна кардинально змінила їхні плани, ще 15 - що частково змінила. Жоден респондент не обрав варіант "практично не вплинула". Це свідчить про глибокий трансформаційний вплив війни на життєві траєкторії молоді, необхідність адаптації до нових умов та перегляду життєвих стратегій. Такі зміни вимагають від молоді високого рівня адаптивності та стійкості, здатності переосмислювати свої цілі та знаходити нові можливості в умовах кризи.

Самооцінка готовності до адаптації у непередбачуваних ситуаціях демонструє переважно високий рівень адаптивності молоді. Із 30 опитаних 17 осіб оцінюють свою готовність до адаптації як високу, 6 – як середню, 7 – як низьку. Такий розподіл свідчить про досить високу суб'єктивну оцінку молоддю своєї здатності адаптуватися до змін, що є важливим показником соціальної стійкості. Порівняння самооцінки адаптивності з рівнем соціальної підтримки показує позитивну кореляцію: респонденти з вищим рівнем соціальної підтримки частіше оцінюють свою готовність до адаптації як високу.

Аналіз чинників, які найбільше впливають на стійкість молоді, демонструє комплексний характер факторів стійкості. Із 30 опитаних 24 особи вказали війну та безпекову ситуацію, 20 – цифрові технології та інтернет, 15 – економічну ситуацію, 15 – культурне середовище, 8 – можливості працевлаштування, 4 – соціальні зв’язки та підтримку. Жоден респондент не обрав фактор "доступ до інформації" як окремий чинник впливу. Такий розподіл відображає сприйняття молоддю ієрархії чинників стійкості, де на перший план виходять безпекові, технологічні та економічні фактори, що безпосередньо впливають на життєві можливості та перспективи.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що символічні інтеракції відіграють ключову роль у формуванні соціальної стійкості молоді в умовах сучасних викликів в Україні. Стійкість молоді формується через складну взаємодію соціальних, символічних та індивідуальних ресурсів, серед яких особливе значення мають соціальні зв'язки, групова ідентичність, символічні коди та ціннісні орієнтації. Війна стала каталізатором трансформації символічних інтеракцій молоді, посиливши солідарність, актуалізувавши національну ідентичність та сприявши формуванню нових практик взаємодопомоги та підтримки. Цифрові технології виступають важливим інструментом підтримки символічних інтеракцій, забезпечуючи безперервність комунікації та збереження соціальних зв'язків в умовах фізичних обмежень.

3.3. Рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів для підтримки соціальної стійкості молоді

На основі проведеного дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні можна сформулювати ряд практичних рекомендацій для різних суб'єктів молодіжної політики. Ці рекомендації спрямовані на підтримку та посилення соціальної стійкості молоді через розвиток символічних інтеракцій як важливого ресурсу адаптації до суспільних викликів. Практичне застосування отриманих результатів дозволить розробити більш ефективні програми підтримки молоді, які враховуватимуть специфіку символічних інтеракцій та їх роль у формуванні соціальної стійкості.

Для державних органів та установ, відповідальних за реалізацію молодіжної політики, рекомендується розробити комплексну програму підтримки соціальної стійкості молоді, яка враховуватиме роль символічних інтеракцій у формуванні стійкості. Така програма має включати заходи з розвитку комунікативних навичок молоді, формування сприятливого інформаційного середовища, підтримки молодіжних спільнот та ініціатив, спрямованих на взаємодопомогу та солідарність. [7] Особливу увагу слід приділити розробці програм підтримки молоді з низьким рівнем соціальної інтеграції, яка за результатами дослідження має обмежений доступ до ресурсів соціальної підтримки.

Органам місцевого самоврядування рекомендується створювати та підтримувати місцеві молодіжні центри як простори для символічних інтеракцій молоді. Такі центри мають стати не лише місцем для проведення дозвілля, але й майданчиками для розвитку соціальних зв'язків, обміну досвідом, формування спільних цінностей та сенсів. Важливо забезпечити доступність цих центрів для різних категорій молоді, включаючи молодь з сільської місцевості, яка за результатами дослідження має обмежений доступ до ресурсів соціальної підтримки. Програми роботи молодіжних центрів мають враховувати різноманітність інтересів та потреб молоді, створюючи можливості для різних форм символічної взаємодії.

Освітнім установам рекомендується інтегрувати в освітній процес практики, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, емоційного інтелекту та соціальної компетентності молоді. Результати дослідження показали, що саме соціальні зв'язки та підтримка є ключовими ресурсами стійкості для молоді. Тому навчальні програми мають включати компоненти, які розвивають здатність молоді формувати та підтримувати здорові соціальні зв'язки, ефективно комунікувати в різних ситуаціях, розпізнавати та виражати емоції, вирішувати конфлікти конструктивним шляхом. Крім того, в освітній процес варто інтегрувати практики, які сприяють формуванню резильєнтності – здатності відновлюватися після стресових ситуацій.

Громадським організаціям та молодіжним об'єднанням рекомендується розвивати програми взаємної підтримки та менторства, які сприятимуть обміну досвідом та ресурсами між різними групами молоді. Результати дослідження показали, що молодь високо цінує можливість отримувати підтримку від однолітків та старших наставників. Програми взаємної підтримки можуть включати створення груп взаємодопомоги, де молоді люди можуть обговорювати спільні проблеми та шукати шляхи їх вирішення, обмінюватися корисними практиками та ресурсами. Менторські програми можуть забезпечувати передачу досвіду від більш досвідчених молодих людей до тих, хто тільки починає свій шлях у певній сфері.

Медіа та інформаційним ресурсам, орієнтованим на молодіжну аудиторію, рекомендується створювати контент, який сприяє формуванню позитивних наративів стійкості та адаптації до суспільних викликів. Результати дослідження показали, що молодь активно використовує цифрові платформи для комунікації та отримання інформації. Тому медіаконтент має відображати досвід успішного подолання труднощів молодими людьми, висвітлювати історії взаємодопомоги та солідарності, надавати інформацію про доступні ресурси підтримки. Важливо уникати надмірної драматизації проблем та сприяти формуванню конструктивного ставлення до викликів, з якими стикається молодь.

Психологічним службам та центрам психологічної підтримки рекомендується розробити програми, спрямовані на розвиток соціальної стійкості молоді з урахуванням ролі символічних інтеракцій. Такі програми мають включати тренінги з розвитку комунікативних навичок, управління стресом, формування позитивного мислення, розвитку емпатії та навичок надання підтримки іншим. Особливу увагу слід приділити програмам підтримки молоді, яка пережила травматичний досвід, зокрема, пов'язаний з війною. Ці програми мають допомагати молодим людям інтегрувати травматичний досвід у позитивну ідентичність, знаходити нові сенси та можливості для зростання.

Роботодавцям та організаціям, які працюють з молоддю, рекомендується створювати сприятливе середовище для символічних інтеракцій на робочому місці або в процесі навчання. Це включає розвиток корпоративної культури, яка цінує відкриту комунікацію, взаємну підтримку, розвиток та навчання. Результати дослідження показали, що професійна діяльність та навчання є важливими ресурсами стійкості для значної частини молоді. Тому важливо забезпечити можливості для професійного зростання, наставництва, участі в проєктних командах, де молоді люди можуть розвивати свої навички та отримувати підтримку від колег та наставників.

Волонтерським організаціям та ініціативам рекомендується активно залучати молодь до волонтерської діяльності як форми практичної символічної інтеракції, яка сприяє формуванню соціальної стійкості. Результати дослідження показали, що волонтерство є важливим ресурсом стійкості для частини молоді. Волонтерська діяльність дозволяє молодим людям відчути свою здатність впливати на ситуацію, бути корисними для інших, отримувати підтримку спільноти. Важливо забезпечити різноманітність форм волонтерської діяльності, щоб кожен молодий чоловік або жінка могли знайти справу, яка відповідає їхнім інтересам, навичкам та можливостям.

Для забезпечення ефективної підтримки соціальної стійкості молоді необхідна координація зусиль різних суб'єктів молодіжної політики. Рекомендується створити міжсекторальну платформу для обміну досвідом та

координації діяльності державних органів, освітніх установ, громадських організацій, психологічних служб та інших суб'єктів, які працюють з молоддю. Така платформа дозволить забезпечити системний підхід до підтримки соціальної стійкості молоді, об'єднати ресурси та експертизу різних секторів, розробити спільні програми та ініціативи.

Для моніторингу ефективності програм підтримки соціальної стійкості молоді рекомендується розробити систему індикаторів, які враховуватимуть роль символічних інтеракцій у формуванні стійкості. Такі індикатори можуть включати показники інтенсивності та якості соціальних зв'язків, рівня соціальної підтримки, участі в громадських ініціативах, доступу до ресурсів підтримки, суб'єктивної оцінки стійкості та адаптивності. Регулярний моніторинг цих показників дозволить оцінювати ефективність програм підтримки та вносити необхідні корективи.

Для розвитку наукової бази підтримки соціальної стійкості молоді рекомендується проводити подальші дослідження символічних інтеракцій та їх ролі у формуванні стійкості. Такі дослідження мають охоплювати більш широке коло учасників, включати різні регіони України, використовувати як кількісні, так і якісні методи. Особливу увагу слід приділити дослідженню специфіки символічних інтеракцій різних категорій молоді, зокрема, молоді з сільської місцевості, внутрішньо переміщених осіб, молоді з особливими потребами, молоді з різним соціально-економічним статусом.

Для підтримки соціальної стійкості молоді в умовах цифровізації суспільства рекомендується розвивати цифрові платформи та інструменти, які сприяють позитивним символічним інтеракціям. Результати дослідження показали, що цифрові технології відіграють ключову роль у комунікативних практиках молоді. Тому важливо розробляти та популяризувати цифрові ресурси, які забезпечують безпечне та конструктивне спілкування, надають доступ до інформації про ресурси підтримки, сприяють формуванню позитивних онлайн-спільнот. При цьому необхідно приділяти увагу розвитку цифрової грамотності та культури спілкування в онлайн-просторі.

Для підтримки молоді в умовах воєнного часу рекомендується розробити спеціальні програми, які враховують специфіку символічних інтеракцій в умовах війни. Результати дослідження показали, що війна значно вплинула на життєві плани та цілі молоді, змінила характер соціальної взаємодії. Тому необхідні програми, які допомагають молодим людям адаптуватися до умов війни, знаходити нові можливості для самореалізації, підтримувати свою психологічну стійкість. Такі програми мають включати психологічну підтримку, інформування про ресурси безпеки, створення просторів для обміну досвідом та взаємної підтримки, розвиток навичок кризового менеджменту.

Підсумовуючи, практичне застосування результатів дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді вимагає комплексного підходу, який враховує різноманітність потреб та досвіду молоді, роль різних суб'єктів молодіжної політики, специфіку сучасного соціального контексту. Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить створити сприятливе середовище для розвитку позитивних символічних інтеракцій, які є важливим ресурсом соціальної стійкості молоді в умовах сучасних викликів в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні дозволило отримати важливі наукові результати, які розширюють розуміння механізмів формування стійкості молоді в умовах сучасних викликів.

У першому розділі було здійснено теоретико-методологічний аналіз базових понять дослідження – «символічні інтеракції», «соціальна стійкість» та «молодь». Встановлено, що символічні інтеракції є процесом обміну символами та надання їм значень у процесі соціальної комунікації, який формує основу для взаєморозуміння та соціальної ідентичності. Соціальна стійкість визначена як здатність індивідів та соціальних груп адаптуватися до соціальних змін, зберігаючи психологічне благополуччя та соціальну функціональність, що є особливо актуальним в умовах кризи. Молодь розглянута як соціально-демографічна група віком від 14 до 35 років, яка характеризується специфічним соціальним статусом, високим рівнем соціальної активності та перебуває на етапі соціального становлення. Цей аналіз дозволив чітко окреслити концептуальні рамки дослідження та визначити його методологічні засади.

Аналіз історії вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі показав еволюцію цього напряму від класичних робіт Дж. Г. Міда та Г. Блумера до сучасних досліджень, які інтегрують ідеї символічного інтеракціонізму з новими теоретичними підходами та застосовують їх для вивчення соціальних процесів у цифрову епоху. Зокрема, сучасні дослідники акцентують увагу на ролі цифрових технологій у формуванні нових форм комунікації, що є актуальним для аналізу молодіжних практик. Визначено, що методологія дослідження символічних інтеракцій молоді має базуватися на принципах інтерпретативності, процесуальності, контекстуальності та агентності, що забезпечує глибоке розуміння соціальних взаємодій у динамічному середовищі.

У другому розділі розкрито специфіку символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні. Встановлено, що молодь як об’єкт дослідження

характеризується динамічністю, соціальною мобільністю, інноваційним потенціалом та специфічними комунікативними практиками, які адаптуються до сучасних викликів. Виявлено, що в умовах повномасштабної війни символічні інтеракції молоді трансформуються, набуваючи нових форм та змістів. Зокрема, посилюється значення національної ідентичності, що проявляється у використанні національних символів і традицій, формуються нові практики солідарності та взаємодопомоги, змінюється сприйняття часової перспективи, що відображає короткострокову орієнтацію на виживання та підтримку спільноти. Ці трансформації підкреслюють унікальність сучасного українського контексту.

Емпіричне дослідження, представлене у третьому розділі, базувалося на експертному опитуванні 30 осіб віком від 14 до 35 років, що дозволило отримати детальні дані про комунікативні практики молоді. Методологія дослідження включала якісну стратегію, яка забезпечувала глибокий аналіз символічних інтеракцій у контексті соціальної стійкості. Використання авторської анкети з 22 запитаннями дозволило зібрати різноманітну інформацію про соціальні зв’язки, цінності, адаптаційні стратегії та вплив війни на молодь, що сприяло формуванню багатовимірної картини досліджуваного феномену.

Результати дослідження засвідчили, що символічні інтеракції відіграють ключову роль у формуванні соціальної стійкості молоді. Встановлено, що з 30 опитаних 25 осіб мають високу інтенсивність онлайн-комунікації, використовуючи для спілкування переважно Telegram (25 осіб), Instagram (22 особи) та TikTok (16 осіб), що підкреслює значення цифрових платформ у підтримці соціальних зв’язків. При цьому молодь зберігає потребу в безпосередньому спілкуванні: 18 осіб зустрічаються з друзями щонайменше раз на тиждень, що свідчить про баланс між онлайн- та офлайн-взаємодіями. Із 30 опитаних 28 осіб мають стабільне коло спілкування, що є важливим ресурсом соціальної стійкості, забезпечуючи емоційну підтримку та адаптацію до викликів.

Особливо важливим результатом дослідження стало виявлення впливу війни на символічні інтеракції молоді. Усі опитані відзначили посилення соціальної взаємодії молоді під час повномасштабної війни, з них 14 осіб вказали на значне посилення солідарності, а 16 – на її часткове зростання. Війна суттєво вплинула на життєві плани та цілі молоді: 15 осіб зазначили, що вона кардинально змінила їхні плани, ще 15 – що частково змінила, що відображає глибокий вплив кризи на молодіжну свідомість. Крім того, 27 осіб вважають національні символи та традиції важливими, що підтверджує їхню роль у формуванні національної ідентичності та солідарності. Дослідження також показало, що громадянська активність молоді є важливим аспектом соціальної стійкості. Зокрема, 19 осіб беруть участь у волонтерській діяльності (6 – регулярно, 13 – рідко), а 24 особи залучені до діяльності громадських організацій (11 – активні члени, 13 – беруть участь іноді). Ці форми активності сприяють зміцненню почуття приналежності до спільноти, що є ресурсом для адаптації до кризових умов. Крім того, 17 осіб оцінили свою готовність до адаптації у непередбачуваних ситуаціях як високу, що підтверджує їхню стійкість.

На основі отриманих результатів розроблено рекомендації для різних суб’єктів молодіжної політики, спрямовані на підтримку соціальної стійкості молоді через розвиток символічних інтеракцій. Зокрема, запропоновано посилити використання цифрових платформ для організації молодіжних ініціатив, сприяти розвитку волонтерських і громадських програм, а також інтегрувати національні символи у просвітницькі кампанії для зміцнення ідентичності. Ці рекомендації можуть бути використані державними органами, громадськими організаціями та освітніми установами для створення умов, що сприяють адаптації молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. Тернопіль: ТНПУ, 2022. 12 с. URL: https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-43-54 (дата звернення: 25.03.2025).

2. Бибик Д. Д., Савельчук І. Б. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10. № 1. С. 7–16. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28742 (дата звернення: 25.03.2025).

3. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь України. Київ: Cedos, 2023. 77 с. URL: https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini/ (дата звернення: 25.03.2025).

4. Грибенко І. В. Ідентичність членів малої групи, її прояви та складові. Соціальні процеси в сучасному українському суспільстві. Київ: Інститут соціології НАН України, 2012. С. 35. URL: http://gorn.kiev.ua/group/5MatSocial2012.pdf (дата звернення: 25.03.2025).

5. Грибко О. В., Харківська-Дзюба Ж. В. Соціальна підтримка громадян України-мігрантів у новому соціокультурному середовищі (на прикладі Португалії). *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2024. № 1. С. 95–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiakct_2024_1_20 (дата звернення: 25.03.2025).

6. Коломієць Л., Литвак Т. Г. Інноваційний потенціал осіб юнацького віку. *Становлення особистості професіонала у постковідному просторі*. Київ: [б. в.], 2022. С. 48.

7. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2026–2030 роки: проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 березня 2025 р. Міністерство молоді та спорту України. URL: https://mms.gov.ua/npas/proiekt-rozporiadzhennia-kabinetu-ministriv-ukrainy-pro-

skhvalennia-kontseptsii-derzhavnoi-tsilovoi-sotsialnoi-prohramy-molod-ukrainy-na-2026-2030-roky (дата звернення: 25.03.2025).

8. Корольова Н. Д., Матохнюк Л. О., Таран А. А. Психологічна стійкість молоді в умовах військової агресії. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Психологічні науки*. 2025. № 1. С. 10–20. URL: https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/16897 (дата звернення: 25.03.2025).

9. Крюкова О. В. Соціальна рефлексія як складова соціального розвитку особистості. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 16. С. 25–30. URL: https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/160460 (дата звернення: 23.03.2025).

10. Кузьмук О. М. Сучасні соціологічні теорії. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. 69 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26031 (дата звернення: 25.03.2025).

11. Мітіна С. В. Проблема працевлаштування випускників ЗВО України: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 10–11 лют. 2023 р. Київ: ІІТТ, 2023. С. 54. URL: https://ipood.com.ua/e-library/programi-i-zbirniki-materialiv/proforntacya-stan--perspektivi-rozvitku-zbirnik-2023/ (дата звернення: 23.03.2025).

12. Моргун О. А. Зміна світоглядних уявлень в системі нової інформаційної культури соціуму. *The 3rd International Scientific and Practical Conference "European Congress of Scientific Discovery*" (March 3–5, 2025). Madrid: Barca Academy Publishing, 2025. С. 271–277. URL: https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-congress-of-scientific-discovery-3-5-03-2025-madrid-ispaniya-arhiv/ (дата звернення: 22.03.2025).

13. Москаленко В. В. Резильєнтність як чинник розвитку ідентичності особистості в умовах невизначеної ситуації. Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. С. 271–287. URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/274 (дата звернення: 24.03.2025).

14. Ничка О. Я. Соціально-психологічні чинники розвитку життєстійкості особистості в умовах війни: дис. … канд. психол. наук: 19.00.05. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 80 с. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/53264 (дата звернення: 25.03.2025).

15. Пода К. В. Особливості самосвідомості здобувачів вищої освіти у воєнний час. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 53 с. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/19730 (дата звернення: 25.03.2025).

16. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 28. Ст. 233. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text (дата звернення: 22.03.2025).

17. Редькіна Г. М. Політичні цінності молоді в Україні: чи є трансформація? *Актуальні проблеми політики*. 2024. № 73. С. 84–88. URL: http://app.nuoua.od.ua/73-2024 (дата звернення: 22.03.2025).

18. Сидоренко І. Г. Щодо потрактування поняття «ідентичність». *Україна незламна: зб. матеріалів Всеукр. наук.-творч. конф.-уроч. Академії з нагоди 88-річчя від дня народження В. Крищенка (Київ, 1 квітня 2023 р.)*. Київ: НУБіП України, 2023. С. 96. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u381/zbirka_krishchenko.pdf (дата звернення: 24.03.2025).

19. Фоменко І. С. Ґендерні виміри в системі публічного управління. Київ: НМУ, 2024. 87 с. URL: https://ir.nmu.org.ua/entities/publication/73af1369-45c7-4e81-9324-9eca29998339 (дата звернення: 25.03.2025).

20. Христенко С. С. Спілкування сучасної молоді. *Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання: матеріали IX Міждисциплінарної наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених*, 30 листопада–1 грудня 2023 р. / наук. кер. Грабар Н. Г. Харків: ДБТУ, 2023. С. 24–25. URL: https://repo.btu.kharkiv.ua/items/616e40c3-75ae-4ec1-9c0d-fbbbcefa8ec3 (дата звернення: 27.03.2025).

21. Черниш О. О. Молодь як об’єкт медіасоціалізації у закладі вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2022. № 1 (349), ч. 2. С. 169–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2022_1%282%29__18 (дата звернення: 24.03.2025).

22. Becker H. S. Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. New York : Free Press, 1963. 179 p.

23. Blumer H. Symbolic Interactionism: Perspective and Method. Berkeley: University of California Press, 1986. 208 p.

24. Bourdieu P. Three Approaches to Social Capital. Social Capital: Critical Perspectives. Oxford: Oxford University Press, 1992. P. 119–136.

25. Garfinkel H. Studies in Ethnomethodology. Social Theory Re-Wired. New York: Routledge, 2023. P. 58–66.

26. Giotakos O. Mirror and Self. Dialogues in Clinical Neuroscience & Mental Health. 2021. Vol. 4, No. 4. P. 187–195.

27. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New York: Simon and Schuster, 2009. 147 p.

28. Katovich M. A. Symbolic Interactionism and Cultural Studies. Symbolic Interaction. 1994. Vol. 17, No. 1. P. 95–98.

29. Kawachi I., Berkman L. Social Cohesion, Social Capital, and Health. Social Epidemiology. New York: Oxford University Press, 2000. P. 174–190.

30. Mead G. H., Schubert C. Mind, Self and Society. Chicago: University of Chicago Press, 1999. 440 p.

31. Sodolevska V. The Impact of War on the Mental Health of Youth: The Role of Resilience and Psychological Interventions. *e-MedJournal*. 2024. URL: https://e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/532 (accessed: 27.03.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Програма емпіричного соціологічного дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні

1. Об’єкт дослідження

Молодь України віком від 14 до 35 років.

2. Предмет дослідження

Символічні інтеракції соціальної стійкості молоді в Україні.

3. Мета дослідження

Визначення особливостей символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні та розробка рекомендацій щодо їх підтримки та розвитку.

4. Завдання дослідження

1. Визначити та уточнити основні поняття дослідження: «символічні інтеракції», «соціальна стійкість», «молодь».
2. Дослідити історію вивчення символічних інтеракцій у науковій літературі.
3. Проаналізувати методологічні принципи та підходи до дослідження символічних інтеракцій молоді.
4. Охарактеризувати сутнісні характеристики молоді як об'єкта дослідження.
5. Виявити специфіку символічних інтеракцій стійкості молоді в умовах сучасних викликів.
6. Розробити та реалізувати емпіричне соціологічне дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді.
7. Проаналізувати результати дослідження та сформулювати рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів.

5. Гіпотези дослідження

1. Війна в Україні підвищує значущість національних символів у комунікації молоді, що зміцнює їхню соціальну стійкість.

2. Цифрові платформи, такі як месенджери та соціальні мережі, підтримують символічні інтеракції молоді, допомагаючи зберігати соціальні зв’язки в умовах кризи.

3. Наявність стабільного кола спілкування та високого рівня соціальної підтримки корелює з вищим рівнем соціальної стійкості молоді, що дозволяє ефективніше адаптуватися до викликів воєнного часу.

4. Участь молоді у волонтерській діяльності та громадських організаціях сприяє їхній соціальній стійкості через зміцнення почуття приналежності до спільноти.

6. Методологія дослідження

Стратегія: Для досягнення поставленої мети використовувалася якісна стратегія соціологічного дослідження, що дозволила отримати глибокі дані про патерни символічних інтеракцій серед представників молоді.

Метод збору даних: Основним методом збору емпіричних даних було експертне опитування, яке дозволило отримати глибокі якісні дані щодо різних аспектів символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді. Анкета включала 22 запитання, згруповані у шість тематичних блоків: демографічні дані, комунікація та взаємодія, соціальна стійкість та адаптація, символічна комунікація та цінності, соціальна активність та волонтерство, вплив зовнішніх факторів.

Теоретична база: Дослідження базувалося на теоретико-методологічних засадах символічного інтеракціонізму, який розглядає соціальну взаємодію як процес обміну символами та надання їм значень у процесі комунікації. Теоретико-методологічною основою дослідження стала концепція символічного інтеракціонізму, розроблена Дж. Г. Мідом та розвинена його послідовниками, зокрема Г. Блумером. У дослідженні також використовувалися елементи теорії соціального капіталу Р. Патнема та П. Бурдьє, які дозволяють аналізувати соціальні зв’язки та мережі як ресурс соціальної стійкості. Крім того,

методологія дослідження спиралася на концепцію резильєнтності (психологічної стійкості), яка в останні роки активно розвивається в соціології та психології для пояснення механізмів адаптації індивідів та груп до кризових ситуацій.

Аналіз даних: Обробка та аналіз емпіричних даних здійснювалися з використанням якісних методів аналізу соціологічної інформації. Первинна обробка даних включала класифікацію та узагальнення отриманої інформації, групування відповідей респондентів за тематичними категоріями. Для поглибленого аналізу застосовувався тематичний аналіз, який дозволив виявити ключові патерни символічних інтеракцій та їх вплив на соціальну стійкість молоді. Також використовувався порівняльний аналіз відповідей респондентів із різним досвідом для виявлення специфічних поглядів на символічні інтеракції молоді.

7. Учасники опитування

Обсяг: До експертного опитування було залучено 30 осіб віком від 14 до 35 років, які мають глибоку особисту зацікавленість та досвід у вивченні соціальної стійкості молоді в Україні в умовах воєнного часу.

Критерії відбору: При відборі учасників враховувалися їхній досвід, регіональна представленість, а також різноманітність сфер діяльності (освіта, молодіжна політика, волонтерство, психологія), що дозволило забезпечити різноманітність поглядів.

Метод відбору: Застосовувався цільовий відбір, орієнтований на залучення експертів із різним досвідом.

8. Етапи дослідження

Лютий 2025: Розробка методологічних засад дослідження, включаючи формулювання мети, завдань, гіпотез, створення анкети та визначення учасників.

Лютий 2025: Проведення пілотажного дослідження на невеликій групі респондентів для перевірки зрозумілості формулювань питань та варіантів відповідей, удосконалення інструментарію дослідження.

Березень 2025: Основний етап збору емпіричних даних через онлайн-опитування з використанням спеціалізованих платформ для проведення соціологічних досліджень.

Березень 2025: Обробка та аналіз зібраних даних, включаючи класифікацію, узагальнення, тематичний і порівняльний аналіз відповідей.

Березень 2025: Формулювання висновків, розробка практичних рекомендацій на основі результатів дослідження.

9. Організаційні аспекти

Формат: Вибір онлайн-формату опитування був зумовлений кількома факторами: по-перше, цей формат є найбільш зручним та звичним для молодіжної аудиторії, яка активно використовує цифрові технології у повсякденному житті; по-друге, онлайн-опитування дозволило охопити респондентів з різних регіонів України, що особливо важливо в умовах воєнного стану; по-третє, такий формат забезпечив анонімність та конфіденційність відповідей респондентів, що підвищило достовірність отриманих даних.

Обґрунтування формату: Онлайн-формат забезпечує гнучкість у часі відповідей, що важливо для респондентів в умовах воєнного стану, та дозволяє ефективно зібрати дані від географічно розподілених учасників, враховуючи регіональну різноманітність учасників. Крім того, анонімність онлайн-опитування сприяє відвертості респондентів, що є критичним для якісного збору даних про чутливі теми, такі як вплив війни.

Технічні засоби: Для проведення онлайн-опитування використовувалися спеціалізовані платформи для соціологічних досліджень, які забезпечують створення структурованих анкет, автоматичне збереження відповідей і захист даних. Зокрема, використано Google Forms, що дозволяє створювати зручні анкети з різноманітними типами запитань, експортувати дані для аналізу та гарантувати конфіденційність. Платформа підтримує доступ із різних пристроїв, що відповідає потребам молодіжної аудиторії, яка використовує як смартфони, так і комп’ютери для онлайн-комунікації.

10. Етичні принципи

Методологія дослідження також передбачала дотримання етичних принципів соціологічного дослідження, зокрема інформованої згоди респондентів, добровільності участі в опитуванні, анонімності та конфіденційності отриманої інформації. Перед початком опитування респонденти були поінформовані про мету та завдання дослідження, спосіб використання отриманих даних, гарантії анонімності та конфіденційності. Участь в опитуванні була добровільною, і респонденти мали можливість відмовитися від участі на будь-якому етапі дослідження.

11. Обмеження дослідження

Обмеження дослідження пов’язані насамперед із невеликим обсягом опитаних експертів (30 осіб), що не дозволяє охопити всі аспекти символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні. Крім того, використання онлайн-опитування як основного методу збору даних могло спричинити деяке зміщення у бік більш активних користувачів інтернету та соціальних мереж.

Додаток Б

Анкета для експертного дослідження символічних інтеракцій соціальної стійкості молоді в Україні

Розділ 1: Демографічні дані

1. Ваш вік:

1) 14-17 років

2) 18-22 років

3) 23-29 років

4) 30-35 років

2. Ваша стать:

1) Жіноча

2) Чоловіча

3) Інше/Не бажаю вказувати

3. Місце проживання:

1) Обласний центр

2) Місто (не обласний центр)

3) Селище міського типу

4) Село

4. Рівень освіти:

1) Середня освіта

2) Професійно-технічна освіта

3) Неповна вища освіта

4) Вища освіта

5) Науковий ступінь

5. Основний вид занять:

1) Навчаюсь

2) Працюю

3) Навчаюсь і працюю

4) Не навчаюсь і не працюю

5) Інше

Розділ 2: Комунікація та взаємодія

6. Як часто Ви спілкуєтесь з друзями та знайомими через інтернет (соціальні мережі, месенджери)?

1) Щодня, кілька разів на день

2) Майже щодня

3) Кілька разів на тиждень

4) Кілька разів на місяць

5) Рідше ніж раз на місяць

7. Які платформи Ви найчастіше використовуєте для спілкування з друзями? (можна вибрати кілька варіантів)

1) Instagram

2) Telegram

3) Viber

4) Facebook/Messenger

5) TikTok

6) Discord

7) WhatsApp

8) Інше

8. Як часто Ви берете участь у групових зустрічах з друзями в реальному житті?

1) Кілька разів на тиждень

2) Раз на тиждень

3) Кілька разів на місяць

4) Раз на місяць

5) Рідше ніж раз на місяць

9. Чи є у Вас стабільне коло спілкування?

1) Так, широке коло друзів

2) Так, невелика група близьких друзів

3) Кілька окремих друзів, не пов'язаних між собою

4) Практично немає постійного кола спілкування

Розділ 3: Соціальна стійкість та адаптація

10. Як Ви оцінюєте рівень своєї соціальної підтримки (наявність людей, на яких можна покластися у складних ситуаціях)?

1) Дуже високий

2) Високий

3) Середній

4) Низький

5) Дуже низький

11. Що Вам найбільше допомагає долати життєві труднощі? (оберіть не більше трьох варіантів)

1) Підтримка сім'ї

2) Підтримка друзів

3) Хобі та творчість

4) Спорт та фізична активність

5) Професійна діяльність/навчання

6) Релігія та духовні практики

7) Волонтерство

Розділ 4: Символічна комунікація та цінності

12. Які з перелічених цінностей найбільш важливі для Вас? (оберіть не більше трьох варіантів)

1) Здоров'я та безпека

2) Сім'я та міцні стосунки

3) Кар'єра та професійний успіх

4) Самореалізація та розвиток

13. Чи відчуваєте Ви, що належите до певної спільноти або соціальної групи?

1) Так, відчуваю сильну приналежність

2) Скоріше так

3) Важко сказати

4) Скоріше ні

5) Ні, не відчуваю приналежності

14. Чи використовуєте Ви в спілкуванні специфічний сленг, меми або інші символічні коди, які зрозумілі лише Вашому колу спілкування?

1) Так, постійно

2) Часто

3) Іноді

4) Ніколи

15. Наскільки важливими для Вас є національні символи та традиції?

1) Дуже важливі

2) Скоріше важливі

3) Нейтральне ставлення

Розділ 5: Соціальна активність та волонтерство

16. Чи берете Ви участь у волонтерській діяльності?

1) Так, регулярно

2) Рідко

3) Ніколи

17. Чи берете Ви участь у діяльності громадських організацій?

1) Так, є активним членом

2) Так, іноді беру участь у заходах

3) Ні, не цікавлюсь цим

18. Як часто Ви берете участь у громадських ініціативах, спрямованих на допомогу іншим?

1) Регулярно

2) Рідко

3) Ніколи

Розділ 6: Вплив зовнішніх факторів

19. Як на Вашу думку змінилась соціальна взаємодія молоді під час повномасштабної війни?

1) Значно посилилась, більше солідарності

2) Дещо посилилась

3) Не змінилась

20. Як війна вплинула на Ваші життєві плани та цілі?

1) Кардинально змінила

2) Частково змінила

3) Практично не вплинула

21. Як Ви оцінюєте власну готовність до адаптації у непередбачуваних ситуаціях?

1) Висока

2) Середня

3) Низька

22. Які з перелічених чинників, на Вашу думку, найбільше впливають на стійкість молоді в сучасних умовах? (оберіть не більше трьох варіантів)

1) Економічна ситуація

2) Війна та безпекова ситуація

3) Можливості працевлаштування

4) Доступ до інформації

5) Соціальні зв'язки та підтримка

6) Культурне середовище

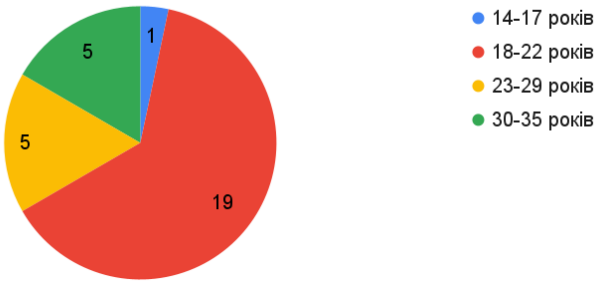
7) Цифрові технології та інтернет

Додаток В

Результати анкетування

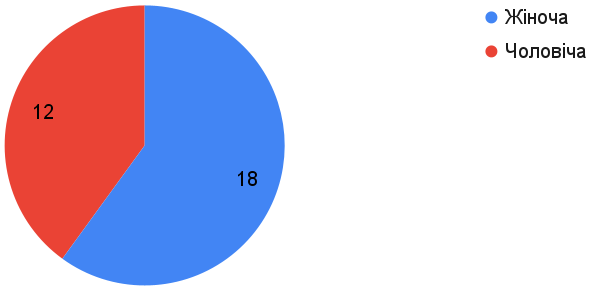
Ваш вік:

30 відповідей:

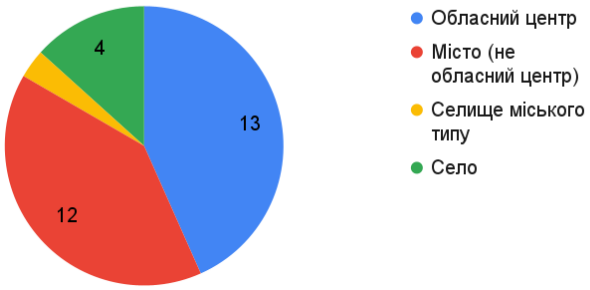
Ваша стать:

30 відповідей

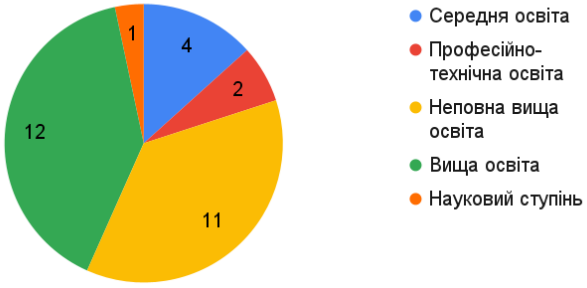
Місце проживання:

30 відповідей

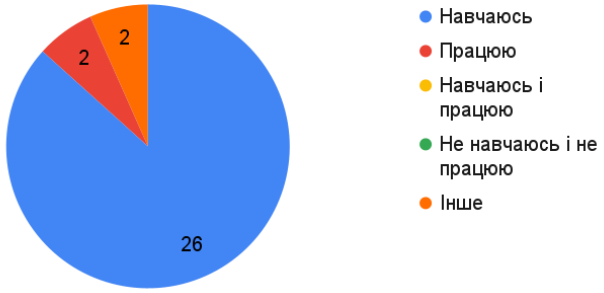
Рівень освіти:

30 відповідей

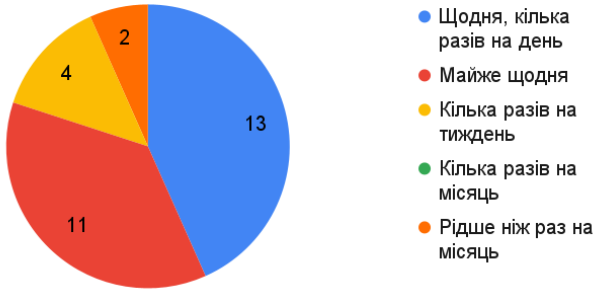
Основний вид занять:

30 відповідей

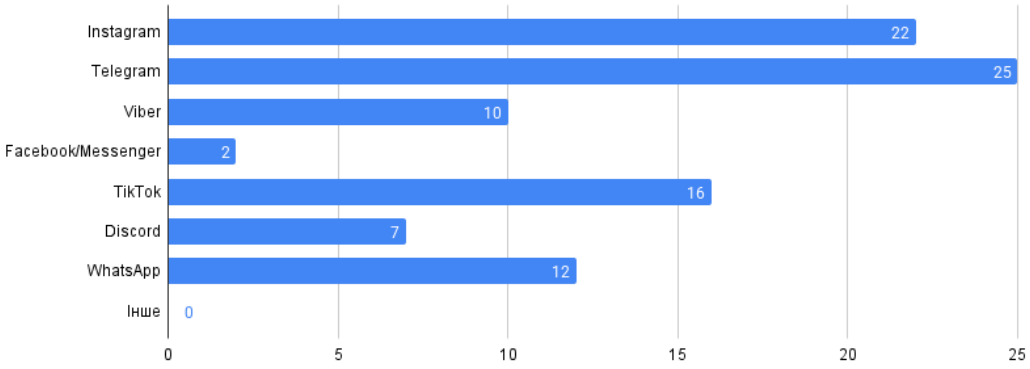
Як часто Ви спілкуєтесь з друзями та знайомими через інтернет?

30 відповідей

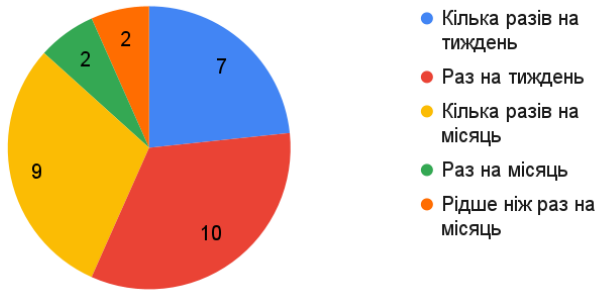
Які платформи Ви найчастіше використовуєте для спілкування з друзями?

30 відповідей

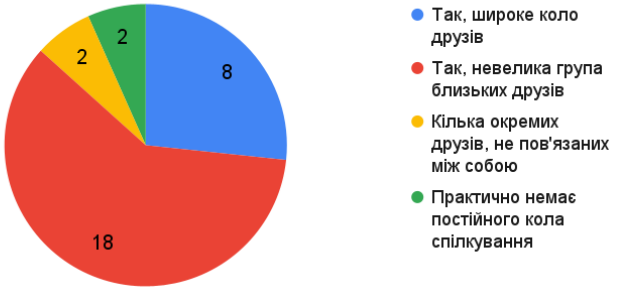
Як часто Ви берете участь у групових зустрічах з друзями в реальному житті?

30 відповідей

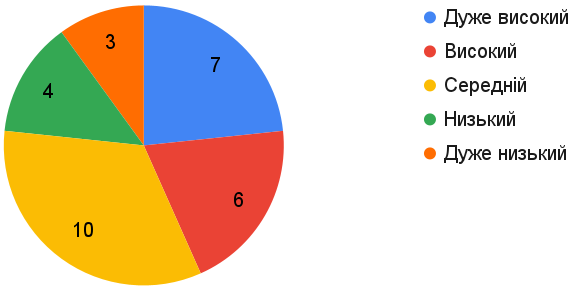
Чи є у Вас стабільне коло спілкування?

30 відповідей

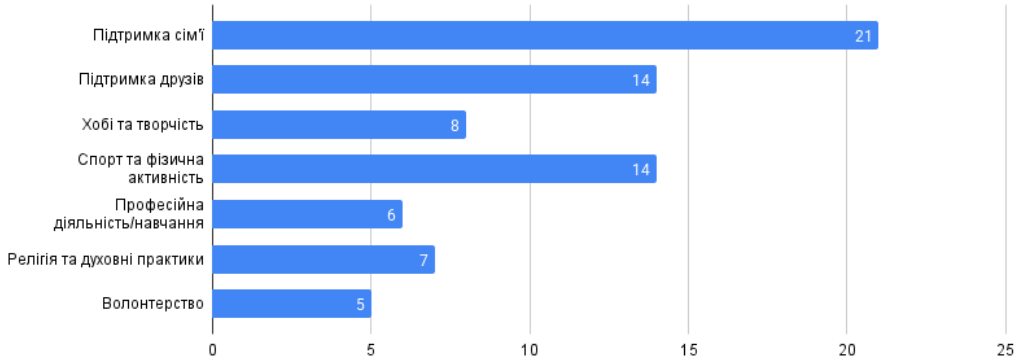
Як Ви оцінюєте рівень своєї соціальної підтримки?

30 відповідей

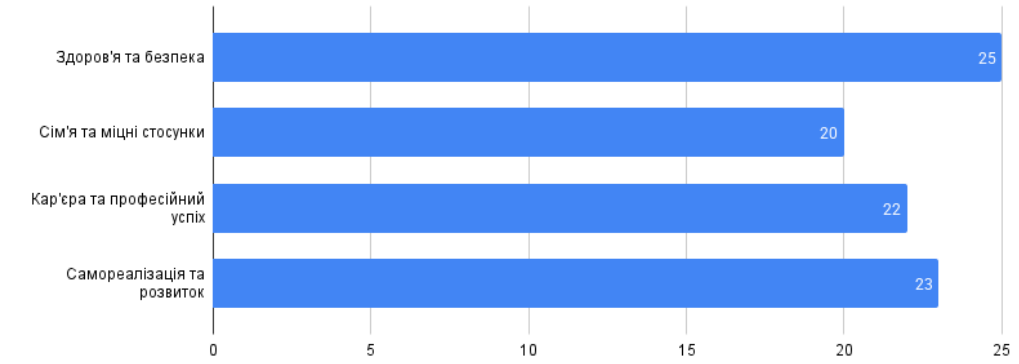
Що Вам найбільше допомагає долати життєві труднощі?

30 відповідей

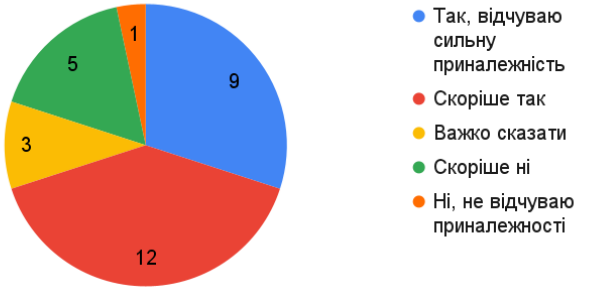
Які з переліченних цінностей найбільш важливі для Вас?

30 відповідей

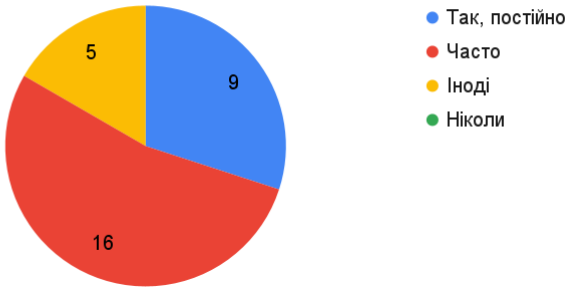
Чи відчуваєте Ви, що належите до певної спільноти або соціальної групи?

30 відповідей

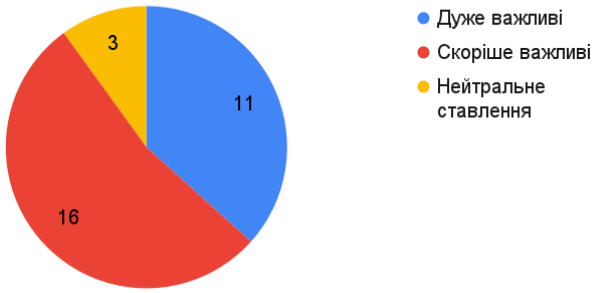
Чи використовуєте Ви в спілкуванні специфічний сленг, меми або інші символічні коди?

30 відповідей

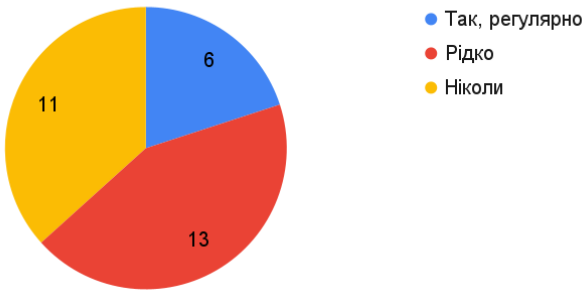
Наскільки важливими для Вас є національні символи та традиції?

30 відповідей

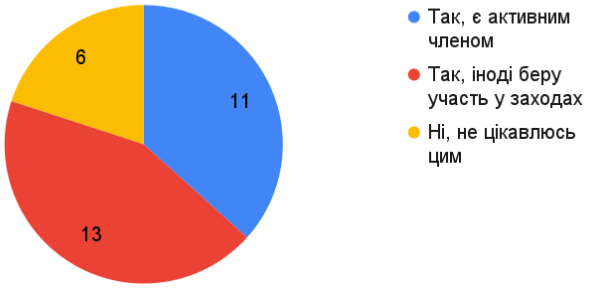
Чи берете Ви участь у волонтерській діяльності?

30 відповідей

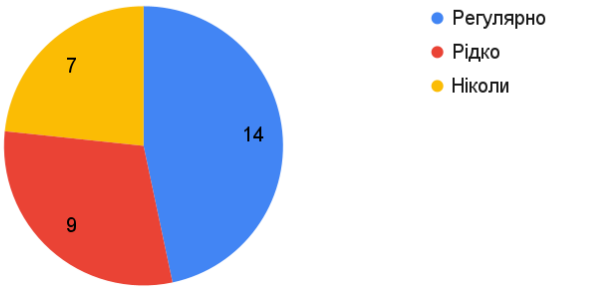
Чи берете Ви участь у діяльності громадських огранізацій?

30 відповідей

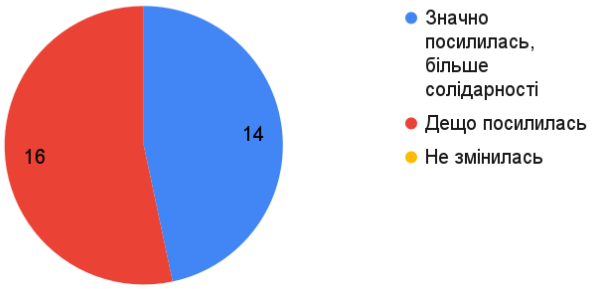
Як часто Ви берете участь у громадських ініціативах?

30 відповідей

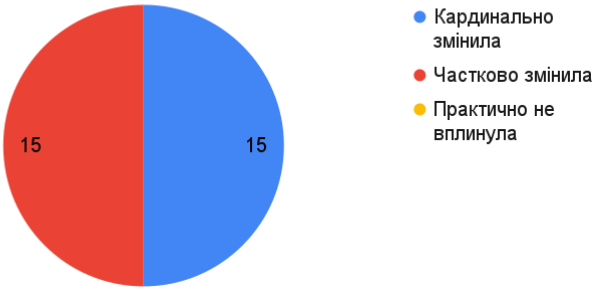
Як на Вашу думку змінилася соціальна взаємодія молоді під час повномасштабної війни?

30 відповідей

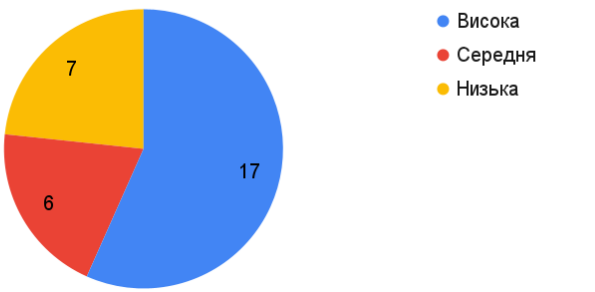
Як війна вплинула на Ваші життєві плани та цілі?

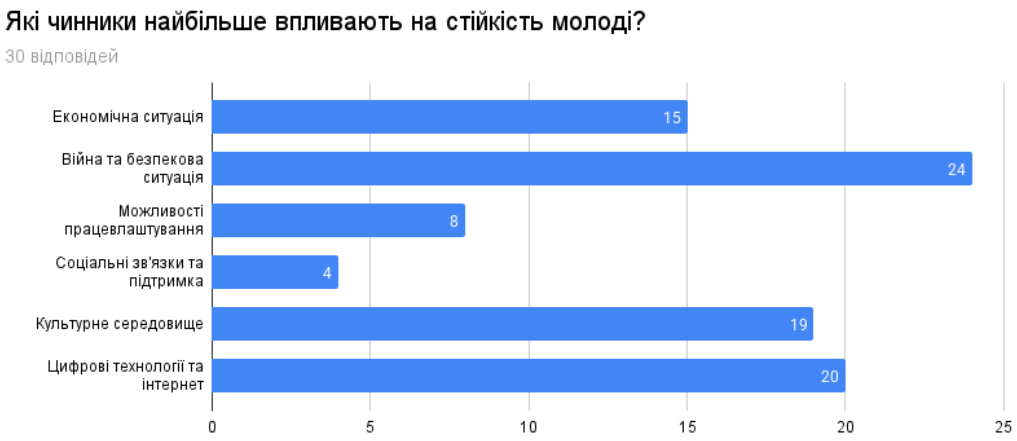
30 відповідей

Як Ви оцінюєте власну готовність до адаптації у непередбачуваних ситуаціях?

30 відповідей

Які чинники найбільше впливають на стійкість молоді?
30 відповідей
Економічна ситуація
15
Війна та безпекова ситуація
24
Можливості працевлаштування
8
Соціальні зв'язки та підтримка
4
Культурне середовище
19
Цифрові технології та інтернет
20
0
5
10
15
20
25

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Суліма Сергій Олександрович, студент IV курсу бакалаврату, денної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність С5 «Соціологія», адреса електронної пошти s.sulima.work@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Символічні інтеракції соціальної стійкості молоді в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/на;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодний на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

06.06.2025 С.О. Суліма

Науковий керівник,
к.соц.н., доцент кафедри соціології
06.06.2025 О.В. Бондаренко